

Materiaalin hyödyntäminen lasten seksuaalikasvatuksen toteuttamisen tukena

Turvataidot tutuiksi -opas päiväkodin työntekijöille

Iida-Rosa Laakso

Aino Nurmi

OPINNÄYTETYÖ
Toukokuu 2022

Sosionomin tutkinto-ohjelma

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Sosionomin tutkinto-ohjelma

LAAKSO, IIDA-ROSA & NURMI, AINO:

Materiaalin hyödyntäminen lasten seksuaalikasvatuksen toteuttamisen tukena
Turvataidot tutuksi- opas päiväkodin työntekijöille

Opinnäytetyö 64 sivua, joista liitteitä 14 sivua
Toukokuu 2022

Opinnäytetyön tarkoituksena oli koota opas lasten seksuaalikasvatuksen toteuttamisen tueksi erään Tampereen kaupungin päiväkodin työntekijöille. Opinnäytetyössä käytettiin laadullista eli kvalitatiivista tutkimusotetta. Tutkimusmenetelmänä käytettiin puolistrukturoitua ryhmähaastattelua ja haastattelusta saatu aineisto analysoitiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä. Haastatteluja oli kaksi ja haastateltavia yhteensä viisi. Opas koottiin haastattelujen tulosten sekä teorian pohjalta. Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys koostui lasten seksuaalisuudesta, seksuaalikasvatuksesta ja sen osa-alueista sekä seksuaalikasvatusta ohjaavista asiakirjoista ja lasten oikeuksista.

Haastatteluiden avulla kartoitettiin, millaisia menetelmiä ja materiaaleja työntekijöiden käytössä oli ennestään ollut seksuaalikasvatuksen tukena. Haastatteluiden avulla haluttiin myös selvittää, minkä seksuaalikasvatuksen osa-alueiden tueksi tarvittaisiin lisää tietoa ja menetelmiä. Opinnäytetyön tavoitteena oli helpottaa päiväkodin työntekijöitä suunnitelmallisen seksuaalikasvatuksen toteuttamisessa.

Haastatteluista ilmeni, että tunnetaitokasvatukseen liittyviä materiaaleja oli saatavilla ja käytössä päiväkodilla melko hyvin. Turvataitokasvatus oli työntekijöille vieraampi seksuaalikasvatuksen osa-alue, ja materiaaleja sen toteuttamiseksi kaivattiin enemmän. Työntekijät toivoivat oppaan olevan tiivis ja helppokäyttöinen.

Päiväkodin työntekijät pitivät opasta selkeänä, sopivan pituisena ja päiväkodin arjen kannalta toimivana. Työntekijät kokivat, että oppaaseen olisi voitu sisällyttää enemmän toiminnallisuutta liikkumisen kautta. Oppaan valmiita toimintakokonaisuuksia pidettiin kuitenkin hyvinä ja niiden koettiin madaltavan kynnystä toteuttaa turvataitokasvatusta lasten kanssa.

Asiasanat: seksuaalikasvatus, lapsen seksuaalisuus, varhaiskasvatus, oppimateriaali

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services

LAAKSO, IIDA-ROSA & NURMI, AINO:
Utilizing material in support of children's sexual education
Familiarizing safety skills – a guide for kindergarten employees

Bachelor's thesis pages 64, appendices pages 14
May 2022

The purpose of this thesis was to create a guide for the employees of a Tampere city kindergarten to support the children's sexuality education. A qualitative research approach was used in the thesis. The research method was a semi-structured group interview and the material gathered from the interview was analyzed by data-driven content analysis. There were two interviews and a total of five interviewees. The guide was assembled based on the results of the interviews and theoretical information. The theoretical part of the thesis consisted of theories to children's sexuality, sexuality education and its components, as well as children's rights and documents guiding sexuality education.

The interviews were used to identify the methods and materials used by employees to support children's sexuality education. The interviews were also used to find out which parts of sexuality education would need more information and methods to support them. The aim of the thesis was to make it easier for kindergarten employees to carry out planned sexuality education.

The interviews revealed that materials related to emotion education were available and already in use. The results showed that safety skills were a more unknown part of sexuality education and employees did wish for more materials related to it. The employees requested the guide to be compact and easy to use.

Based on the results of the study, it can be concluded that the employees lacked sufficient education, tangible means and material to support planned sexuality education, especially related to safety skills. The employees of the kindergarten found the guide clear and easy to use. Employees felt that the guide could have included more physical activities. However, the guide's activities were considered good and were seen lowering the threshold of safety skills education.

Key words: sexuality education, children's sexuality, early childhood education, learning material

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	5
2	OPINNÄYTETYÖN TAUSTA, TARKOITUS JA TAVOITE	8
2.1	Varhaiskasvatus seksuaalikasvatuksen toimintaympäristönä	8
2.1.1	Tampereen varhaiskasvatussuunnitelma	10
2.2	Seksuaalikasvatuksen taustalla	10
2.2.1	Lapsen seksuaalioikeudet	10
2.2.2	Ohjaavat asiakirjat	12
2.3	Opinnäytetyön tarkoitus, tavoite ja tutkimuskysymykset	13
3	PÄIVÄKOTI-ikäisen lapsen seksuaalisuus	14
3.1	Lapsi ilmentää seksuaalisuuttaan päiväkodissa	15
3.1.1	Lapsen normaali seksuaalinen käytös	16
3.1.2	Lapsen huolestuttava seksuaalinen käytös	17
4	SEKSUAALIKASVATUS PÄIVÄKODISSA	19
4.1	Tunnetaidot	21
4.2	Turvataidot	22
5	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	25
5.1	Toiminnallinen opinnäytetyö	25
5.2	Laadullinen ote opinnäytetyössä	26
5.3	Haastattelun toteutus ja analysointi	27
6	TYÖNTEKIJÖIDEN NÄKEMYKSIÄ SEKSUAALIKASVATUKSESTA	30
6.1	Työntekijöiden osaaminen ja suhtautuminen seksuaalikasvatukseen	30
6.2	Seksuaalikasvatuksen toteutuminen päiväkodissa	31
6.3	Olemassa olevat materiaalit ja niiden käyttö	33
6.4	Toiveet materiaalien suhteen	33
7	TUOTOKSENA TURVATAIDOT TUTUIKSI -OPAS	35
7.1	Oppaan suunnittelu	35
7.2	Oppaan sisältö	36
7.3	Palaute oppaasta	38
8	JOHTOPÄÄTÖKSET	40
9	POHDINTA	43
	LÄHTEET	46
	LIITTEET	51
	Liite 1. Haastattelurunko	51
	Liite 2. Turvataidot tutuiksi -opas	52

1 JOHDANTO

Seksuaalikasvatus on tiedon jakamista seksuaalisuudesta lapsen ikä- ja kehitystaso huomioiden. Se on erottamaton osa kasvatustyötä. Lasten seksuaalikasvatukseen liittyy kehon osien nimeämistä, tunne- ja turvataitojen harjoittelua sekä lasten kysymyksiin vastaamista. Seksuaalikasvatuksen tavoitteena on ihmissuhde- ja vuorovaikutustaitojen opettelu. Lapsi oppii arvostamaan itseään ja omia rajojaan. Samalla lapselle opetetaan muiden ihmisten huomioon ottamista ja tasa-arvoista kohtelua sekä toisten rajojen kunnioittamista. Seksuaalikasvatuksessa keskeistä on lapsen suojeleminen, turvallisuus ja lapsen oikeuksien toteutuminen. (Kihlström 2020, 22–23.)

Seksuaaliterveyden maailmanjärjestön julkaiseman Seksuaalioikeuksien julistuksen (2014) mukaan seksuaalioikeudet ovat osa jokaisen ihmisen ihmisoi-
keuksia. Seksuaalioikeuksiin kuuluvat esimerkiksi oikeus tasa-
arvoon, yksityisyyteen ja turvallisuuteen sekä itsemääräämisoikeus. Jokaisella
lapsella tulisi olla oikeus saada kattavaa seksuaalikasvatusta se-
kä ymmärrettävää ja tutkittua tietoa liittyen seksuaalisuuteen, seksuaalioikeuk-
siin ja seksuaaliterveyteen. (Declaration of sexual rights 2014.)

Seksuaalikasvatuksen ensisijainen vastuu on lapsen huoltajilla. Kotoa lapsi op-
pii arvoja ja asenteita ja siellä lapsen tulisi saada turvallista läheisyyttä. Moni
lapsi viettää kuitenkin päiväkodissa suuren osan arjestaan, joten myös päiväko-
din työntekijät toimivat väistämättä lapsen seksuaalikasvattajina. (Cacciatore &
Ingman-Friberg 2016a, 64.) Päiväkodin työntekijät kohtaavat lapsen seksuaali-
suuteen liittyviä asioita lähes päivittäin. Sen vuoksi heillä tulee olla riittävästi
tietoa ja osaamista liittyen lapsen seksuaalisuuteen, seksuaalikasvatukseen ja
seksuaalioikeuksiin. Jokainen varhaiskasvatuksessa työskentelevä antaa sek-
suaalikasvatusta tiedostaen tai tiedostamattaan. (Kangaskoski 2016, 197–198.)

Väestöliitto on pitkään nostanut esille Suomessa lapsen seksuaalisuuden ja
seksuaalikasvatuksen tärkeyttä sekä tuottanut paljon materiaaleja ja koulutuksia
aiheeseen liittyen. (Cacciatore & Ingman-Friberg 2016b, 263.) Seksuaalikasva-
tuksen merkitykseen varhaiskasvatuksessa on alettu kiinnittämään enemmän

huomiota lähivuosina. Viimeisimpänä marraskuussa 2021 Väestöliitto julkaisi kannanoton muutosehdotuksesta uusiin Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin, jotka tulevat voimaan vuonna 2022. Kannanotossa vaadittiin, että lapsen ikätasoinen seksuaali- ja turvataitokasvatus sisällytetään Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin. (Kannanotto lausuntoon varhaiskasvatussuunnitelman... 2021.) Uudet Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet julkaistiin helmikuussa 2022, mutta seksuaalikasvatusta ei ole kannanotosta huolimatta edelleenkään mainittu niissä selkeänä omana kokonaisuutenaan. Tästä voidaan päätellä, että seksuaalikasvatuksen merkityksen esille nostaminen on erittäin ajankohtaista.

Suomessa ei ole viime vuosina tehty laajaa tutkimusta seksuaalikasvatuksesta varhaiskasvatuksessa. Vuonna 2013 Väestöliitto toteutti kyselytutkimuksen (Laseke-tutkimus) yli 500:lle varhaiskasvatuksen ammattilaisille liittyen alle kouluikäisten lasten seksuaaliterveyteen ja seksuaalikasvatukseen. (Cacciatore & Ingman-Friberg 2016c, 32.) Osa tutkimuksen tuloksista pitää varmasti edelleen paikkaansa, mutta tutkimuksen jälkeen tietoa ja materiaaleja seksuaalikasvatuksesta on tullut paljon lisää ja niitä on saatavilla nykyään enemmän kuin vuonna 2013. Tämänkin vuoksi opinnäytetyössä halutaan selvittää työntekijöiden tämänhetkistä osaamista ja näkemyksiä liittyen seksuaalikasvatukseen ja saatavilla oleviin materiaaleihin.

Kiinnostuksemme seksuaalikasvatusta kohtaan heräsi syksyllä 2019, kun Tampereen ammattikorkeakoululla järjestettiin Lapsiin kohdistuva seksuaalinen väkivalta -koulutus. Koulutuksen yksi luennoitsijoista oli erityistason seksuaaliterapeutti (NACS) ja yhteisöpedagogi Marja Kihlström. Kihlström puhui seksuaalikasvatuksen mahdollisuuksista edistää lasten turvallisuutta. Luennon aiheet saivat meidät pohtimaan seksuaalikasvatuksen merkitystä ja sitä, kuinka hyvän seksuaalikasvatuksen avulla voidaan lisätä lapsen turvallisuutta ja kokonaisvaltaista hyvinvointia. Kihlströmin luennolla korostui, että lapsena saamamme seksuaalikasvatus vaikuttaa merkittävästi seksuaaliterveyteen läpi elämämme. Aloimme tutustumaan lisää erityisesti pienten lasten seksuaalikasvatukseen ja myöhemmin päätimme, että teemme aiheesta opinnäytetyömme.

Opinnäytetyö toteutettiin yhteistyössä erään Tampereen päiväkodin kanssa. Päiväkodissa on kaksi 3–5-vuotiaiden lasten ryhmää, joiden työntekijät olivat

kiinnostuneita aiheesta ja osallistuivat haastatteluun. Haastattelun pohjalta lähdettiin suunnittelemaan heille opasta seksuaalikasvatuksen tueksi.

Opinnäytetyön alussa määritellään varhaiskasvatus seksuaalikasvatuksen toimintaympäristönä sekä lapsen seksuaalioikeudet, jotka toimivat seksuaalikasvatuksen pohjana. Opinnäytetyössä avataan lyhyesti myös seksuaalikasvatuksen tärkeyttä perustelevia asiakirjoja. Toisen luvun lopussa määritellään työn tarkoitus, tavoitteet ja tutkimuskysymykset. Opinnäytetyön tarkoituksena on koota opas, joka sisältää tietoa ja vinkkejä päiväkodin työntekijöille seksuaalikasvatuksen tueksi. Opinnäytetyön tavoitteena on helpottaa päiväkodin työntekijöitä suunnitelmallisen seksuaalikasvatuksen antamisessa, jotta kaikki lapset saisivat tasavertaista seksuaalikasvatusta.

Kolmannessa ja neljännessä luvussa käydään läpi opinnäytetyön teoreettinen viitekehys. Teoreettinen viitekehys koostuu lapsen seksuaalisuuden ja seksuaalikasvatuksen sekä sen keskeisten osa-alueiden määrittelystä. Näitä teorioita käsitellään päiväkodin ja varhaiskasvatuksen näkökulmasta. Viidennessä luvussa esitellään aineistonkeruumenetelmät ja aineiston analysointi. Kuudennessa luvussa esitellään opinnäytetyön tutkimustulokset. Tämän jälkeen avataan tutkimustulosten sekä teorian pohjalta tehdyn oppaan suunnitteluprosessi ja kerrotaan sen sisällöstä ja siitä saadusta palautteesta. Opinnäytetyön lopusta löytyvät johtopäätökset sekä pohdinta. Tuotoksena tehty Turvataidot tutuiksi - opas löytyy opinnäytetyön liitteistä.

2 OPINNÄYTETYÖN TAUSTA, TARKOITUS JA TAVOITE

2.1 Varhaiskasvatus seksuaalikasvatuksen toimintaympäristönä

Varhaiskasvatussuunnitelman (Vasu) perusteet on varhaiskasvatuslakiin perustuva Opetushallituksen laatima valtakunnallinen määräys. Vasun perusteissa määritellään varhaiskasvatuksen olevan yhteiskunnallinen palvelu, jonka järjestäminen on jokaisen kunnan velvollisuus. Varhaiskasvatusta voidaan toteuttaa päiväkotitoimintana, perhepäivähoitona sekä avoimena varhaiskasvatustoimintana. Kaikilla alle kouluikäisillä lapsilla on oikeus osallistua varhaiskasvatukseen huoltajien päättämällä tavalla. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 13–14.)

Vasun perusteissa on määriteltynä varhaiskasvatuksen valtakunnalliset tavoitteet. Vasun perusteet ohjaavat ja tukevat varhaiskasvatuksen toteuttamista sekä auttavat varhaiskasvatuksen kehittämisessä. (Varhaiskasvatuksen perusteet 2022, 7). Vasun perusteissa tai varhaiskasvatuksen tavoitteissa ei ole erikseen mainittu seksuaalikasvatusta. Päivitetyt Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet julkaistiin helmikuussa 2022. Niissä lapsen seksuaalisuus on mainittu yhdellä lauseella ”Lasten ikätasoista uteliaisuutta seksuaalisuuteen ja kehoon ohjataan kunnioittavasti.” (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 32.)

Vaikka seksuaalikasvatusta ei löydy Vasun perusteista, niin monista kohdista voi löytää seksuaalikasvatukseen liittyviä teemoja. Yhtenä varhaiskasvatuksen tavoitteena on lapsen ikä- ja kehitystason mukaisen kokonaisvaltaisen kasvun, kehityksen, terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 7.) Seksuaalisuus on erottamaton osa jokaisen lapsen kasvua ja kehitystä. Seksuaaliterveys on yksi ihmisen hyvinvoinnin osa-alueista ja siihen kuuluu lapsen mahdollisuus oppia ja toimia ikä- ja kehitystason mukaisesti. (Cacciatore 2007, 31, 110; Lapsi ja seksuaaliterveys n.d.) Tämän vuoksi lapsen seksuaalisuus ja seksuaalikasvatus täytyy huomioida osana varhaiskasvatusta.

Tavoitteena on myös yhdenvertaisen varhaiskasvatuksen mahdollistaminen kaikille sekä lapsen yksilöllisen tuen tarpeen arvioiminen ja toteuttaminen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 7.) Jokaisella lapsella on oikeus tasa-arvoiseen seksuaalikasvatukseen ja omanlaisen seksuaalisuuden kehittymiseen aikuisen tukemana. (Cacciatore 2007, 320–321). Lapsella on oikeus rakentaa käsitystä itsestään ja omasta identiteetistään, saada tietoa monipuolisesti sekä käsitellä tunteita ja ristiriitoja (WHO ja VASU n.d., 3). Näiden seksuaalioikeuksien toteutuminen lisää varhaiskasvatuksen yhdenvertaisuutta.

Varhaiskasvatuksen yhtenä tavoitteena on kehittää lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja sekä harjoitella toisten ihmisten kunnioittamista. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 7.) Seksuaalikasvatus on tärkeässä roolissa, kun opetellaan toisten ihmisten huomioonottamista, toisten kehojen ja rajojen kunnioittamista sekä vuorovaikutustaitoja (Kihlström 2020, 22–23).

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on myös taata oppimista edistävää, kehittävä, terveellinen ja turvallinen kasvuympäristö. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 7). Turvallisen kasvuympäristön takaaminen on keskeistä myös seksuaalikasvatuksen toteuttamisessa. Seksuaalikasvatuksen tulee tapahtua aikuisen ohjaamana turvallisessa ympäristössä, jossa lapsi voi tutustua omaan kehoonsa ja tunteisiinsa. (Lapsi ja seksuaaliterveys n.d.) Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaan lasta tulee rohkaista kysymään itseä mietittyitä asioita ja lapsen kysymyksiin tulee vastata. (WHO ja VASU n.d. 7.) Tärkeä osa seksuaalikasvatusta on lasten kysymyksiin vastaaminen ja keskustelu lasta ihmetyttävistä aiheista (Kihlström 2020, 104).

Yksi varhaiskasvatuksen tehtävistä on yhteistyö lapsen huoltajien kanssa lapsen hyvinvoinnin takaamiseksi sekä huoltajien tukeminen kasvatustyössä (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 8). Päiväkodin työntekijöiden tehtävänä on tukea ja tehdä yhteistyötä huoltajien kanssa myös seksuaalikasvatukseen liittyen (Kankkunen & Takala 2016, 186–187).

Yllä mainitut ja monet muut kohdat Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa ohjaavat varhaiskasvatusta yleisesti, mutta ovat myös sovellettavissa seksuaalikasvatukseen ja lisäävät sen perusteltavuutta varhaiskasvatuksessa.

2.1.1 Tampereen varhaiskasvatussuunnitelma

Jokainen kunta laatii Vasun perusteiden pohjalta paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman. Paikalliset suunnitelmat ohjaavat, tukevat ja määrittelevät kunnan varhaiskasvatuksen järjestämistä. (Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma n.d.) Väestöliitto on suosittanut kuntia lisäämään seksuaalikasvatuksen paikallisiin varhaiskasvatussuunnitelmiin. (Kehotunnekasvatus – jokaisen lapsen oikeus, n.d.) Tampereen varhaiskasvatussuunnitelmaan seksuaalikasvatus on tämän jälkeen sisällytetty, mikä velvoittaa kaikkia Tampereen päiväkoteja toteuttamaan seksuaalikasvatusta.

Tampereen varhaiskasvatussuunnitelmassa (2019) seksuaalikasvatus on sisällytetty Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot -kohdan alapuolelle. Tampereen Vasussa seksuaalikasvatuksesta käytetään termiä kehotunnekasvatus. Tampereen vasun mukaan lapsuuteen kuuluu seksuaalikasvatus, joka sisältää tunnetaitojen opettelua ja oman kehon haltuunoton harjoittelua. Tavoitteena on tukea lapsen itsearvostuksen ja myönteisen minäkuvan vahvistumista. Keskeistä on lasten turvallisuuden tunteen tukeminen, joka on mahdollista turvataitojen opetteluun avulla. Tampereen varhaiskasvatussuunnitelmassa painotetaan, että lasten seksuaalisuuteen liittyviin kysymyksiin on vastattava asianmukaisesti. Aikuisen on luotava ilmapiiri, jossa seksuaalisuutta ei nähdä häpeällisenä aiheena ja lapsi saa kysyä aikuiselta mitä tahansa. (Tampereen varhaiskasvatussuunnitelma 2019, 26.)

2.2 Seksuaalikasvatuksen taustalla

2.2.1 Lapsen seksuaalioikeudet

Seksuaaliterveyden maailmanjärjestön mukaan seksuaalioikeudet perustuvat kaikkia ihmisiä koskeviin ihmisoikeuksiin. Ne perustuvat myös tieteelliseen tietoon seksuaalisuudesta ja seksuaaliterveydestä. (Seksuaalioikeuksien julistus 2019.) Jokaisella ihmisellä, myös lapsella, on yhtenäiset seksuaalioikeudet. Kaikilla on oikeus turvalliseen ja nautinnolliseen seksuaalielämään ja seksuaalisuuteen sekä oikeus hallita niitä. (Ilmonen & Korhonen 2016, 110) Tämä on osa jokaisen ihmisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Tärkeimpänä seksuaali-

oikeutena voidaan pitää lapsen oikeutta kasvaa ja kehittyä omassa tahdissaan omanlaiseen seksuaalisuuteensa ja olla oma itsensä. Kehityksen tulisi tapahtua suojattuna ja tuettuna, ilman häiritsemistä. Lapsella on oikeus elää ilman pelkoa seksuaalisesta hyväksikäytöstä ja ilman altistumista ikätasolleen sopimattomalle seksuaalisella toiminnalle tai materiaaleille. (Cacciatore 2007, 320.)

Lapsella on oikeus olla tietämätön ja utelias. Hän saa kysellä sekä sanoa ääneen häntä mietityttävät asiat. Lapsella on myös oikeus ikätasoiseen tietoon liittyen kehoon sekä sosiaalisiin taitoihin ja normeihin. Lapsen keho kuuluu hänelle itselleen ja lapsella on oikeus koskemattomuuteen. Lapsella on oikeus saada aikuisilta tukea turvalliseen kasvuun ja kehitykseen jokaisessa kehityksen vaiheessa. Tämä koskee lapsen seksuaalista kehitystä ja myös kaikkia muita kehitysalueita. (Ingman-Friberg & Cacciatore 2016a, 29.) Lapsella on oikeus tutkia omaa sukupuoli-identiteettiään ja lapsi saa ilmentää sukupuoltaan omalla tavallaan (Ilmonen & Korhonen 2016, 112). Lapsella on oikeus myös yksityisyyteen ja omaan rauhaan sekä oman kehon tutkimiseen esimerkiksi leikkien kautta.

Lapsi ei voi tietää omista seksuaalioikeuksistaan, ellei niistä kerrota hänelle. Tämän vuoksi lapsen oikeudet ja niiden toteutumisen turvaaminen ovat aikuisen velvollisuus. Aikuisen tehtävänä on kertoa lapsentasoisesti lapselle hänen oikeuksistaan. Samalla on opetettava, että toisilla ihmisillä on samat oikeudet, kun lapsella itsellään ja myös toisten oikeuksia tulee kunnioittaa. "Ei" ja "kyllä" - sanat ovat tärkeitä ja lapsen on opittava, että omaan kehoon ja seksuaalisuuteen liittyvissä asioissa on aina oikeus sanoa mielipiteensä. Jokaisella on oikeus päättää omista rajoistaan, myös lapsella. Kenenkään ei tarvitse antaa koskea, jos se ei tunnu itsestä hyvältä ja aina saa kieltää ja kieltäytyä. Jotta lapsi uskaltaa puhua aikuiselle ja kysyä seksuaalisuuteen liittyviä kysymyksiä, on tärkeää, että lapsella on keskusteluyhteys jonkun luotettavan aikuisen kanssa. (Ilmonen & Korhonen 2016, 111–112.) Lapsen oikeus on saada turvallisia ja pysyviä ihmissuhteita sekä riittävää ja turvallista vanhemmuutta ja hoivaa. Jokaisella on oikeus myös ikäänsä ja tarpeitaan vastaaviin seksuaaliterveyspalveluihin. (Cacciatore 2007, 321.)

2.2.2 Ohjaavat asiakirjat

Lapsen seksuaalikasvatusta ja sen toteuttamista ohjaavat erilaiset asiakirjat sekä sopimukset. Niiden avulla pystytään perustelemaan seksuaalikasvatuksen tärkeyttä ja sen kautta sen sisällyttäminen osaksi varhaiskasvatusta.

WHO:n Seksuaalikasvatuksen Standardit Euroopassa (2010) sisältävät yksityiskohtaiset suositukset seksuaalikasvatukselle ikäryhmittäin. Alle kouluikäisille on laadittu omat seksuaalikasvatuksen suositukset, minkä lisäksi niitä on tarkennettu erikseen eri ikäisille lapsille. WHO:n mukaan seksuaalikasvatus tulisi olla kokonaisvaltaista ja sitä tulee antaa puolueettomasti, ikä- ja kehitystasoisesti sekä tutkittuun tietoon ja lasten oikeuksiin perustuen. (Ingman-Friberg & Cacciatore, 2016b, 11–12.) WHO:n seksuaalikasvatuksen standardit on tarkoitettu antamaan suuntaviivoja seksuaalikasvatuksen parissa työskenteleville. Varhaiskasvatuksessa työskentelevät voivat hyödyntää standardeja seksuaalikasvatuksen suunnittelussa.

Vuonna 2017 kaikki Euroopan lapsiasiainvaltuutetut (ENOC) allekirjoittivat kannanoton ”Kokonaisvaltainen ihmissuhde – ja seksuaalikasvatus: Lasten oikeus saada tietoa”. ENOC:n kannanotossa vaaditaan hallituksia, Euroopan komissiota ja Euroopan neuvostoa ryhtymään kaikkiin tarvittaviin toimenpiteisiin turvatakseen lasten oikeus kokonaisvaltaiseen ihmissuhde- ja seksuaalikasvatukseen. ENOC:n kannanotossa todetaan, että kokonaisvaltainen seksuaalikasvatus tulisi aloittaa jo pienten lasten kanssa, sillä se ehkäisee seksuaalista väkivaltaa ja antaa lapsille valmiuksia sosiaaliseen todellisuuteen. Seksuaalikasvatuksen tulisi kannanoton mukaan olla pakollinen osa koulutusta jo varhaiskasvatuksesta lähtien. Sen toteuttamisen tulisi olla suunnitelmallista ja perustua lasten tarpeisiin sekä kansallisiin määräyksiin ja ohjelmiin. Ammattilaisten tulisi saada tarpeeksi laadukasta tietoa, ohjeistuksia ja koulutusta liittyen seksuaalikasvatukseen. (European Network of Ombudspersons of Children 2017, 1–3; Ohjaavat asiakirjat ja tutkimukset n.d.) Tämän kannanoton avulla voidaan perustella miksi lasten seksuaalikasvatus tulisi aloittaa jo päiväkodissa.

Lanzaroten sopimus on Euroopan neuvoston yleissopimus, joka velvoittaa valtioita ryhtymään tarvittaviin lainsäädännöllisiin toimiin sekä muhin toimenpiteisiin, joilla ehkäistään lapsiin kohdistuvaa seksuaalista väkivaltaa, hyväksikäyttöä ja riistoa. Sopimuksen mukaan valtioiden tulee varmistaa kaikille lapsille tasavertainen oikeus saada tietoa niistä keinoista, joilla lapsi voi suojella itseään. (Ohjaavat asiakirjat ja tutkimukset n.d.) Lapset oppivat keinoja itsensä suojeluun seksuaalikasvatuksen avulla, joten jotta Lanzaroten sopimuksen tavoitteisiin päästään, on lasten saatava seksuaalikasvatusta ja erityisesti turvataitokasvatusta. Suomessa Lanzaroten sopimuksesta on julkaistu vuonna 2021 toimeenpanosuunnitelma, jossa onkin tuotu esiin lasten ikätasoisien seksuaali- ja turvataitokasvatuksen sekä lasten seksuaalisuuteen liittyvän koulutuksen tärkeys (Sosiaali- ja terveysministeriö 2021, 37–39).

2.3 Opinnäytetyön tarkoitus, tavoite ja tutkimuskysymykset

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli koota opas seksuaalikasvatuksen tueksi erään Tampereen kaupungin päiväkodin työntekijöille. Tavoitteena oli helpottaa päiväkodin työntekijöitä suunnitelmallisen seksuaalikasvatuksen toteuttamisessa. Opinnäytetyön tuotoksena koottiin opas sen seksuaalikasvatuksen osa-alueen ympärille, jonka tueksi päiväkodin työntekijät kaipasivat lisää tietoa ja materiaaleja. Tutkimustehtävänä oli haastattelujen avulla selvittää, millaisia keinoja ja materiaaleja työntekijöillä oli tutkimushetkellä ällä seksuaalikasvatuksen toteuttamiseksi ja mihin seksuaalikasvatuksen keskeisistä osa-alueista mahdollisesti kaivattaisiin enemmän tukea ja keinoja.

Tutkimuskysymyksemme olivat:

1. Millaisia menetelmiä seksuaalikasvatuksen tukena käytetään tällä hetkellä päiväkodissa?
2. Minkä seksuaalikasvatuksen osa-alueiden tueksi tarvitaan lisää tietoa ja menetelmiä?
3. Miten opas vastaa päiväkodin työntekijöiden tarpeisiin?

3 PÄIVÄKOTI-IKÄISEN LAPSEN SEKSUAALISUUS

Suunnitelmallisen seksuaalikasvatuksen toteuttamiseksi päiväkodin työntekijä tarvitsee tietoa lapsen seksuaalisuudesta sekä seksuaalikasvatuksesta. Ymmärtääkseen seksuaalikasvatusta, on oleellista tutustua ensin lapsen seksuaalisuuteen ja siihen, miten lapset ilmentävät seksuaalisuuttaan. Lastenpsykiatri Raisa Cacciatoren (2016) mukaan tietoa lapsen seksuaalisuudesta tarvitaan, jotta voidaan tasavertaisesti tukea ja suojata lasten luonnollista kasvua ja kehitystä myös seksuaalisuuden alueella (Cacciatore 2016, 71).

Päiväkodin työntekijän on tärkeä erottaa lapsen ja aikuisen seksuaalisuus toisistaan. Marja Kihlström korostaa, että aikuiset ja lapset ilmentävät seksuaalisuuttaan eri tavoin eikä aikuisen pitäisi sekoittaa niitä toisiinsa. (Kihlström 2020, 98.) Lapsella ei ole vielä samanlaisia kokemuksia tai ajatuksia liittyen seksuaalisuuteen kuin aikuisella (Laru 2016, 225). Jos seksuaalisuuden käsite määritellään aikuisen seksuaalisuuden ja seksin näkökulmasta, voi aikuisen olla vaikea ymmärtää mitä lapsen seksuaalisuus on. Tällöin voidaan myös erehtyä ajattelemaan virheellisesti, että lapsi ei olisi seksuaalinen olento. (Mitä eroa on... 2018.) Tämän vuoksi kaikilla päiväkodissa työskentelevillä on tärkeää olla faktoihin perustuvaa ja ajankohtaista tietoa lapsen seksuaalisuudesta ja sen sisällöistä.

Seksuaalisuus on erottamaton osa jokaisen ihmisen elämää ja ihmisyyttä syntymästä asti, mutta se tarkoittaa eri asioita elämän eri vaiheissa. Seksuaalisuus on osa lapsen luonnollista psyykkistä, fyysistä ja sosiaalista kehitystä. (Cacciatore 2006, 205.) Lapsen seksuaalisuuden kehittymiseen liittyy myös psykoseksuaalinen kehitys. Sillä tarkoitetaan lapsen sisäistä, ulospäin näkymätöntä seksuaalisuuden kehittymistä. Lapsen psykoseksuaalinen kehitys tapahtuu suhteessa toisiin ihmisiin, minkä vuoksi lapsen ympäristöllä on suuri vaikutus lapsen seksuaalisuuden kehittymiselle. (Laru, Riihonen, Cacciatore 2016, 114.) Tämän vuoksi päiväkodin työntekijöillä ja päiväkotiryhmässä vallitsevilla arvoilla ja asenteilla on suuri merkitys lapsen seksuaalisuuden kehittymiselle. Lapsen seksuaalisuus on herkkä ja vasta kehittymässä. Aikuisen on tärkeä ohjailta lapsen seksuaalisuuden kehittymistä varovasti, säilyttäen lapsen luontainen ute-

liaisuus, ilo ja oikeus omaan kehoonsa. (Ingman-Friberg & Cacciatore 2016a, 25–31.)

Lapsen seksuaalisuus sisältää muun muassa läheisyyttä, hellyyttä, turvallisuutta, iloa, mielihyvää, tunteita, itsetuntoa, terveyttä ja hyvinvointia (Cacciatore & Korteniemi-Poikela 2019, 24). Päiväkoti-ikäisen lapsen seksuaalisuudelle ominaista on uteliaisuus, tutkiskelu sekä avoimuus. Lapsi ihmettelee omaa kehoaan ja tutustuu siihen. Lapsi opettelee tunnistamaan kehonsa rajoja ja opettelee nimeämään kehonosia. Lapsen seksuaalisuus on tutustumista siihen, millainen kosketus tuntuu hyvältä ja millainen ei. Lapsi opettelee, miten omaa kehoa hallitaan ja miten siitä pidetään huolta. Lapsi tutustuu myös toisten kehojen rajoihin ja opettelee samalla uusia sosiaalisia sääntöjä, käytöstapoja sekä oikeuksia. Lapsen seksuaalisuuteen kuuluu keskeisenä myös tunteiden säätelyn opettelu. (Uteliaina seksuaalisuudesta 2019, 5; Lapsen seksuaalinen kehitys n.d.)

3.1 Lapsi ilmentää seksuaalisuuttaan päiväkodissa

Lapset ilmentävät seksuaalisuuttaan päiväkodin arjessa päivittäin. Lapsen seksuaalinen käytös saattaa hämmentää aikuista, jos tietoa ja osaamista aiheesta ei ole. Päiväkodin työntekijät voivat määritellä ja nähdä lapsen seksuaalisuuden hyvin eri tavoin sekä reagoida seksuaaliseen käytökseen eri tavoilla (Cacciatore 2016, 71–72.) Tämän vuoksi on tärkeää, että jokainen työntekijä saisi koulutusta ja että oikeaa tietoa lasten seksuaalisesta käytöksestä ja seksuaalikasvatuksesta olisi helposti saatavilla.

Kaikkien päiväkodissa työskentelevien tulisi ymmärtää miten lapset ilmentävät seksuaalisuuttaan ja kuinka suuri merkitys aikuisen toiminnalla ja reaktiolla on. Lapsuudessa kuullut kommentit liittyen esimerkiksi omaan ja toisten kehoihin sekä aikuisten eleet ja ilmeet muokkaavat lapsen seksuaalisuutta ja vaikuttavat siihen myös tulevaisuudessa (Cacciatore 2016, 72). Päiväkodin työntekijä toimii tiedostaen tai tiedostamattaan seksuaalikasvattajana, kun hän reagoi lapsen seksuaaliseen käytökseen ilmein, elein tai sanoin. Kaikki tilanteet, joissa lapsi ilmentää seksuaalisuuttaan, ovat hyviä ja luontevia tilanteita tarttua lasten ihmetyksiin ja kysymyksiin. Samalla työntekijä voi tehdä huomioita siitä mitkä seksu-

aalisuuden aiheet herättävät lapsiryhmässä kysymyksiä ja keskustelua. Näitä tietoja voidaan hyödyntää seksuaalikasvatuksen suunnittelussa.

3.1.1 Lapsen normaali seksuaalinen käytös

Lapsen normaalina seksuaalisena käytöksenä voidaan pitää sellaista käytöstä, jota ilmenee tilastollisesti suurella osalla lapsista. Normaaliksi voi määritellä myös sellaisen käytöksen, joka edistää tai ei ainakaan ole haitaksi lapsen kehitykselle tai terveydelle. Normaalin käytöksen määrittelemineen on aina haastavaa, jos saatavilla ei ole tosiasiallista tietoa. Tällöin ihmiset arvioivat normaalia ja epänormaalaa käytöstä aina omasta näkökulmastaan ja suhteessa omiin kokemuksiinsa. Tämän vuoksi päiväkodin työntekijöiden olisi tärkeää saada ajantasaista tutkimustietoa lasten seksuaalisuudesta. (Cacciatore 2016, 75.) Jos päiväkodin työntekijä ei ole varma, onko jokin tilanne normaali, voi hän yrittää kiinnittää huomiota siihen millaisia tunteita lapsi näyttää tilanteen aikana ja sen jälkeen (Cacciatore & Ingman-Friberg 2016d, 88).

Lapset ovat uteliaita ja juttelevat ja kyselevät paljon. On tavallista, että lasta kiinnostaa esimerkiksi, että mistä vauvat tulevat tai miksi pojilla on pippeli ja tytöillä pimppi. Se, miten näihin kysymyksiin vastataan ja reagoidaan, on tärkeää ja keskeinen osa seksuaalikasvatusta. Lapsi kaipaa selkeitä, lyhyitä, ja todennukaisia vastauksia, huomioiden lapsen kehitystaso. (Lapsen seksuaalinen kehitys n.d.) Lapsen kysyessä esimerkiksi vauvojen alkuperästä, lapselle ei saa valehdella. Lasta voi myös kiittää kysymyksestä. Lapselle ei kerrota esimerkiksi, että haikara tuo vauvan, sillä se ei ole totta. (Kihlström 2020, 100.) Lapselle voi kertoa lyhyesti ja lapsen ymmärtämällä sanoilla esimerkiksi, että vauva kasvaa äidin mahassa ja siihen tarvitaan siemen isältä ja äidiltä. Lapsi on usein tyytyväinen tämänkaltaiseen tietoon. (Kauppinen 2016, 233.)

Kaikki lasten kehoon liittyvät teot ja leikit ovat osa lasten seksuaalisuutta, vaikka ne eivät olisikaan sävyiltään mitenkään seksuaalisia (Cacciatore 2016, 72). Lasten väliset seksuaaliset leikit ovat päiväkodissa tavallisia. Leikin avulla lapset tutustuvat omaan ja toisten kehoihin. Leikeissä lapset katselevat tai koskettavat toistensa kehoja ja eri ruumiinosia. Normaalin seksuaalisen leikin piirteitä ovat sen iloisuus, vapaaehtoisuus ja myönteinen ilmapiiri. Leikki tapahtuu tavallisesti

sellaisten lasten välillä, jotka luottavat toisiinsa ja joilla on jo entuudestaan hyvä ja turvallinen ystävyysuhde. Leikin tulisi tapahtua myös suunnilleen saman ikäisten ja samalla kehitystasolla olevien lasten välillä. On tärkeää, että lapset ovat sosiaalisilta- ja tunnetaidoiltaan suunnilleen samalla tasolla. Lasten tulee leikissä myös pystyä tottelemaan aikuisten asettamia rajoja esimerkiksi siinä, että vaatteet pidetään päällä. (Cacciatore & Ingman-Friberg 2016d, 87–88.) Lääkärileikki on tavanomainen esimerkki seksuaalisesta leikistä. Se on tavallista usein suunnilleen 4–5 vuoden iässä. Aikuisen vastuulla on varmistaa, että kaikki ovat leikissä mukana vapaaehtoisesti eikä leikki saa tuntua kenestäkään ahdistavalta. Leikin ohessa on hyvä keskustella kaikkien oikeudesta omaan kehoonsa ja siitä, että aikuiselle ja leikkikaverille tulee kertoa, jos ei koe oloaan mukavaksi. Aikuisen suhtautuminen leikkeihin on merkittävässä roolissa, eikä lasta saa kieltää leikkimästä keholeikkejä. (Kihlström 2020, 102–103.)

Lapsi koskettelee ja tutkii itseään kaikenikäisenä. Lapsen mielestä on yhtä normaalia koskea omia korvaa kuin omia sukuelimiä. Lapsi opettelee ja huomaa millainen kosketus tuntuu hyvältä. Kun lapsi hakee hyvänolon tunnetta sukuelimensä kautta, kutsutaan sitä unnutukseksi. Unnutus on siis lapsen itsetyydytystä. Lapsi koskettelee sukuelintensä aluetta, sillä se tuntuu hyvältä ja lapsi voi tehdä sitä esimerkiksi rauhoittuakseen. Lapsi ei luonnostaan häpeä unnutusta ja siksi on tärkeää, että aikuinen ei anna lapselle aiheutta siihen. Lapselle on tärkeää puhua avoimesti unnutuksesta ja opettaa, että se on aivan sallittua. Se on kuitenkin yksityinen juttu, jota tehdään omassa rauhassa esimerkiksi sängyssä, eikä julkisilla paikoilla tai muiden nähden. (Laru 2016, 223–226.) Lapsella ei ole tarvetta seksiin, joten myöskään unnutus ei sisällä seksuaalisia mielikuvia, toisin kuin aikuisen itsetyydytys. (Laru, Riihonen & Cacciatore 2016, 114). Lapsen unnutusta ei siis pidä sekoittaa aikuisen itsetyydytykseen.

3.1.2 Lapsen huolestuttava seksuaalinen käytös

Lapsen seksuaalisen käytöksen ymmärtäminen on tärkeää myös siksi, että aikuinen osaa tunnistaa millainen käytös kuuluu lapsen normaaliin kehitykseen ja millainen käytös saattaa mahdollisesti olla huolestuttavaa. Käytöstä voidaan kuvailla huolestuttavaksi, jos oletetaan, että lapsen käytöksen taustalla on jokin kokemus, tapahtuma tai sairaus, joka on häirinnyt lapsen luonnollista kehitystä

tai käytöstä. (Cacciatore 2016, 71–77.) Aikuinen ei voi kuitenkaan ikinä pelkää lasten seksuaalisen käytöksen perusteella tehdä johtopäätöksiä siitä, että lasta olisi esimerkiksi käytetty seksuaalisesti hyväksi ja siksi näissä tilanteissa on oltava tarkkana. (Lapsen seksuaalinen käyttäytyminen, n.d.) Lapsen käytöksen taustalla voi olla monia tekijöitä ja lapsi saattaa oireilla myös esimerkiksi vanhempien eron tai jonkin muun traumaattisen kokemuksen vuoksi. (Kaltoinkohtelusta aiheutuva oireilu lapsella n.d.)

Lapsen seksuaalisesta käytöksestä voi herätä huoli, jos esimerkiksi seksuaalisävytteinen leikki on pakonomaista, vihaista ja siitä puuttuu ilo ja spontaanisuus. Lapsi ei välttämättä lopeta leikkiä, vaikka aikuinen kehottaa niin tekemään. Huolestuttava merkki voi olla myös se, että lapsella on hyvin yksityiskohtaista tietoa seksistä tai jos lapsi yrittää matkia esimerkiksi yhdyntää tai suuseksiä. Poikkeavaa on, jos lapsi pakottaa muita seksuaalisiin tekoihin tai kiinnostus seksuaalisuuteen on pakonomaista. Käytös voi olla myös aggressiivista tai pelokasta. (Cacciatore & Ingman-Friberg 2016d, 89.)

Jos työntekijällä herää epäilyksiä lapsen seksuaalisesta käytöksestä, on virassa toimivalla henkilöllä aina velvollisuus tehdä ilmoitus sosiaalihuoltoon olosuhteista, jotka vaarantavat lapsen kehitystä tai lapsen käyttäytymisestä, joka edellyttää lastensuojelun tarpeen selvittämistä. Epäillyistä seksuaalirikoksista on tehtävä lastensuojeluilmoitus sekä rikosilmoitus. (Cacciatore & Ingman-Friberg 2016d, 90.)

4 SEKSUAALIKASVATUS PÄIVÄKODISSA

Raisa Cacciatoren mukaan varhaiskasvatus on juuri oikea paikka puhua kaikille lapsille kehosta, seksuaalisuudesta ja tunteista. (Moilanen 2018). Seksuaalikasvatus kuitenkin sanana saattaa herättää aikuisissa voimakkaita tunteita, vaikka seksuaalisuus on luonnollinen osa lapsen kehitystä. (Mitä on kehotunnekasvatus n.d.).

Seksuaalikasvatuksen tavoitteena on, että lapsi oppii arvostamaan oman kehon lisäksi erilaisia kehoja, jokaisen yksilöllisyyttä sekä kunnioittamaan omaa ja muiden kehotunnetta. Jokaisella oleva kehotunne tarkoittaa yksilön sisäistä kokemusta omasta kehosta, sitä miten viihtyy omana itsenään ja mitä tuntee omaa kehoaan kohtaan. Oman kehotunteen kuulosteleminen ja ilmaiseminen vaatii opettelua. Lapset tarvitsevat näitä taitoja erityisesti oman kehon ja koskemattomuuden turvaamiseksi. (Ingman-Friberg & Cacciatore 2016c, 84–85.) Seksuaaliterapeutti Tiina Vilposen mukaan tulisi ottaa huomioon, että lapsi on kiinnostunut omasta kehostaan ja erityisesti kehon osista tulee puhua lapsille kunnioittavasti ja niiden oikeilla nimillä. Lapselle tulee kertoa ja korostaa sitä, että ”koko keho on arvokas ja siitä saa olla ylpeä.” (Terävä 2021.)

Seksuaalikasvatuksessa on tärkeää ottaa huomioon ikätasoisuus ja oikea-aikaisuus. Ikätasoisesti annettu seksuaalikasvatus tarkoittaa sitä, että lapsi saa kehitysvaiheelleen sopivat tiedot ja taidot, sellaiset, joita pieni lapsi tarvitsee. Tällaisia asioita ovat esimerkiksi sopivuussäännöt, tunnetaidot ja kehon toiminnot. Lapsen kehitysvaihetta pitää arvostaa ja kunnioittaa kasvatuksessa siten, että lapsen mieltä ei kuormiteta asioilla, joita lapsi ei pysty ymmärtämään tai jotka kuuluvat aikuisille. Kasvatuksessa on hyvä huomioida myös lapsen temperamentti, kulttuuri ja elämäntilanne. Ottamalla huomioon lapsen yksilöllisen tilanteen, kasvattaja pystyy arviomaan sitä, millaista tietoa lapsi tarvitsee juuri nyt. Tällöin seksuaalikasvatuksesta tulee luonnollinen osa lapsen kokonaisvaltaista tukea ja kasvatusta. (Ingman-Friberg & Cacciatore 2016c, 85–86.)

Seksuaalikasvatuksen tarkoitus on vahvistaa lapsen minäkuvaa ja itsearvostusta. Se myös edistää lapsen vuorovaikutustaitoja, ihmissuhteita, sekä kannustaa lasta kertomaan turvalliselle aikuiselle huolistaan. (Cacciatore & Ingman-Friberg 2016c, 85; Lajunen, Ahl, Andell, Laakso & Ylenius-Lehtonen. 2015, 11). Kokonaisvaltainen seksuaalikasvatus tarkoittaa sitä, että lapset saavat aikuiselta ikätasoista ja omalle kehitykselle sopivaa tietoa seksuaalisuuden eri näkökulmista. Tiedon tulee olla täysin puolueetonta ja faktoihin perustuvaa eikä seksuaalikasvatus saa olla koskaan tuomitsevaa tai pelottelevaa. (Ingman-Friberg & Cacciatore 2016b, 11–13.)

Seksuaalikasvatus takaa lapselle turvallisen ja luotettavan kasvuympäristön ja antaa lapselle tarvittavat taidot omien rajojen, tarpeiden sekä tunteiden asettamiseen ja tunnistamiseen. Lapsuuden varhaisina vuosina saatu seksuaalikasvatus vaikuttaa pidemmälle myöhempään elämään kuin ehkä voisi kuvitella. (Kihlström 2020, 23.) Tietoisuus lapsen seksuaalisesta kehityksestä ja siitä, miten merkittävää sen tukeminen on varhaislapsuudessa, on lisääntynyt viime vuosina. (Varhaiskasvatuksen henkilöstölle on...2021).

Päiväkodissa voidaan toteuttaa seksuaalikasvatusta suunnitelmallisena osana arkista kasvatustyötä. Silloin seksuaalikasvatus on ennakoitua ja valtakunnalliset ja paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat ohjaavat sitä. Päiväkodissa voidaan tehdä päiväkotitai ryhmäkohtaisen suunnitelman siitä, miten seksuaalikasvatusta toteutetaan. Seksuaalikasvatuksesta tulee ennakoitua ja suunniteltua kun varhaiskasvattajilla on tarpeeksi tietoa aiheesta ja he voivat jakaa sitä myös lasten vanhempien kanssa. Tällöin voidaan avoimesti yhdessä vanhempien kanssa keskustella seksuaalikasvatuksesta ja sen toteuttamisesta (Kangaskoski 2016,199). Lasten seksuaalikasvatus on otettu vahvemmin huomioon uusituissa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa 2022. Suunnitelmassa on uusi velvoite ohjata kunnioittavasti varhaiskasvatuksessa lasten ikätasoista seksuaalisuutta ja kiinnostusta kehoa kohtaan sekä lapsia tulee ohjata kunnioittamaan ja suojelemaan sekä omaa, että muiden lasten kehoa. Suunnitelmaan on myös lisätty kohta, jonka mukaan lapsia tulee rohkaista kysymään ja lasten kysymyksiin tulee vastata. (Kehotunnekasvatusta on vahvistettu... 2022). Edellä mainitusta huolimatta, suunnitelmassa ei ole suoraa mainintaa seksuaalikasva-

tuksen järjestämisestä omana kokonaisuutenaan vaan sen sisältöön liittyvät aiheet jäävät irrallisiksi osiksi muita aiheita.

Jatkossa varhaiskasvatuksella on kuitenkin entistä selkeämpi tehtävä lasten terveyden ja kasvun tukemisessa myös seksuaalisuuteen liittyen. Uusilla velvoitteilla pyritään myös siihen, että varhaiskasvatuksen henkilöstön lisäkouluttaminen olisi mahdollista työajalla. Henkilöstön täydennyskoulutuksilla voidaan lisätä lasten keho-, tunne- ja turvataitojen harjoittamista, tukea lasten kehoitsetunnon vahvistumista ja kehojen kunnioittamista sekä varhain ehkäistä lasten seksuaalisuuteen tai sukupuoliin liittyvää häirintää varhaiskasvatuksessa. (Lasten seksuaalisuuden kunnioittava... 2022.)

Pienten lasten seksuaalikasvatuksesta käytetään usein termiä kehotunnekasvatus, sillä se kuvaa hyvin sitä, mitkä teemat painottuvat alle kouluikäisten lasten seksuaalikasvatuksessa (Ingman-Friberg & Cacciatore 2016c, 84). Päiväkodissa annettava kehotunnekasvatus voidaan jakaa tunne- ja turvataitoihin. Tunnetaitokasvatuksen avulla lapsi oppii tunteiden tunnistamista ja käsittelyä. Turvataitokasvatukseen taas kuuluu oman ja toisten kehojen kunnioittaminen ja rajojen opettelu. Tunne- ja turvataitoja voidaan harjoitella päiväkodissa lasten kanssa esimerkiksi erilaisten laulujen, leikkien, teatterin, kuvien, kirjojen tai harjoitusten avulla. (Kangaskoski 2016, 208.) Tunne- ja turvataidot kulkevat aina rinnakkain ja tukevat toinen toisiaan, eikä niitä aina voi selkeästi erotella toisistaan. Tässä opinnäytetyössä tunne- ja turvataidot on kuitenkin määritelty omina osa-alueineen, sillä kehotunnekasvatus on sellaisenaan hyvin laaja kokonaisuus. Osa-alueiden määrittely helpottaa tutkimuksellisen osuuden haastatte- luja ja sen myötä oppaan suunnittelua.

4.1 Tunnetaidot

Kasvatuskouluttaja Liisa Ahosen (2018) mukaan tunnetaitojen tukeminen on yksi varhaiskasvatuksen keskeisimpiä tavoitteita. Tunnetaidot ovat osa lapsen psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin tukemista. (Ahonen 2018, 53.) Tunnetaitojen avulla lasta opetetaan tunnistamaan ja nimeämään sekä säätelemään tunteitaan. (Keho ja tunteet n.d.). Lapselle tunteet tuntuvat usein voimakkailta ja lapsi vasta opettelee tunteidensa kanssa pärjäämistä. Lapsi tarvitsee tunteiden-

sa säätelyyn aikuisen tukea. (Cacciatore, Kauppinen ja Ingman-Friberg 2016, 107.) Lapselle tulee opettaa, että on olemassa monenlaisia tunteita ja kaikille tunteille on jokin syy. Lapselle kerrotaan, että kaikki tunteet ovat sallittuja ja jotkut tunteista tuntuvat hyvältä ja toiset taas kurjalta. (Keho ja tunteet n.d.) Tunnetaitojen tavoitteena on, että lapsi oppii luottamaan omiin tunteisiinsa ja siihen mikä tuntuu hänestä hyvältä ja mikä ei. (Cacciatore, Kauppinen ja Ingman-Friberg 2016, 107). Tunnetaitojen harjoittelu täytyy olla konkreettinen osa kaikkea toimintaa, eikä perustua vain yksittäisiin tuokioihin (Ahonen 2018, 53).

Lapselle voi kertoa, että jokainen tuntee omalla tavallaan ja tunteet vaihtelevat eri tilanteiden mukaan. Tunteet saavat myös meidät toimimaan tietyllä tavalla. (Keho ja tunteet n.d.). Kun lapsi oppii ilmaisemaan tunteitaan sanoin, on hänen helpompi tunnistaa ja hallita omia tunteitaan (Tunnetaitoja oppii harjoittelemalla n.d.). Tunnetaitojen avulla lapsi pystyy säätelemään omaa käyttäytymistään. Jos lapsi ei tunnista jotakin tunnetta, hän ei voi myöskään säädellä sitä. (Ahonen 2019, 53.) Aikuisen tehtävä on harjoitella lapsen kanssa negatiivisten tunteiden sietämistä ja asettaa rajat ei toivotulle käytökselle. (Keho ja tunteet n.d.) Lapselle opetetaan esimerkiksi, että saa olla vihainen, mutta toista ei saa satuttaa. (Tue lapsen kehitystä 2018.)

4.2 Turvataidot

Lapselle on tärkeää opettaa turvataidot, sillä niiden avulla lapsi oppii puolustamaan omia rajojaan sekä arvostamaan omaa ja muiden kehoa. Kun lapsi oppii kunnioittamaan muita, lisää se turvallista käytöstä myöhemmin nuoruudessa ja aikuisuudessa. Lapsi oppii turvataitojen ansioista myös puhumaan ja nauttimaan seksuaalisuudesta sekä omasta kehostaan. (Ingman-Friberg & Cacciatore 2016b, 20–21.)

Turvataitokasvatuksella pyritään edistämään lasten turvallista kasvua sekä vahvistamaan lasten omia turvataitoja. Turvataitokasvatus on ihmisoikeuksiin perustuvaa kasvatusta, jonka avulla pyritään ehkäisemään lapsen joutumista, väkivallan, häirinnän tai kiusaamisen kohteeksi. (Andell, Ahl, Laakso, Lajunen & Ylenius-Lehtonen 2015, 11.) Turvataitokasvatuksen avulla vahvistetaan erityi-

sesti lapsen ihmissuhteiden turvallisuutta (Lajunen, Andell, Jalava, Kemppainen, Pakkanen & Ylenius -Lehtonen 2012, 21).

Raisa Cacciatoren mukaan turvataitoja voidaan kutsua ystävyyden perustaidoiksi. Turvataitojen opettelu alkaa kehon osien nimeämisestä. Samalla lapsi oppii, että kaikki kehon osat ovat arvokkaita ja hyviä. Lapsi oppii, että omasta kehosta on tärkeää pitää huolta. (Moilanen, 2018.) Väestöliitto on koonnut turvataitoihin ja lapsen kehoon liittyvän julisteen. Julisteessa on avattu pienille lapsille opettavien keskeisten turvataitojen sisältöä, joita ovat kehon osien nimeämisen lisäksi koskettamisen sääntö, uimapukusääntö ja ”kolmen kohdan sääntö”. (Väestöliiton turvataitojuliste 2020.)

Koskettamisen säännön avulla, lapsi oppii miten toisiin saa koskea ja miten häneen itseensä saa koskea. Hän oppii, että kosketus ei saa koskaan sattua, suuttuttaa tai pelottaa. Lapsen tulee osata käytännössä toimia huomaavaisesti, kysyä lupa koskettamiselle ja kunnioittaa toisen kielteistä vastausta. Toisaalta hänen tulee kyetä myös itse laittamaan rajat toisten kosketukselle sanomalla itse ”ei”. Tärkeää on myös suhtautuminen omaan ja toisten kehoon. Oma sekä toisen kehoa pitää kunnioittaa ja jokaisella on valta päättää itsen kohdistuvasta kosketuksesta. Lapselle tulee opettaa, että toisen kehosta ei saa puhua rumasti. (Väestöliiton turvataitojuliste 2020.)

Uimapukusäännön avulla lapselle kerrotaan, että uimapuvun alle jäävät kehon osat ovat lapsen omia ja lapsi saa määrätä niistä itse. Lapselle opetetaan, että uimapuvun alla olevia paikkoja ei kukaan toinen saa katsoa, koskea tai kommentoida ilman lapsen lupaa. Kun lapsi tietää uimapukusäännön hän tunnistaa tilanteet, jolloin joku rikkoo tätä sääntöä ja osaa toimia esimerkiksi sanomalla ei. Lapsi oppii, että hänen kehonsa on arvokas ja siinä on tiettyjä yksityisiä ja erityisiä paikkoja, joita ei näytetä kaikille. Lapsi ymmärtää, että omaa kehoa pitää ja saa suojata. (Väestöliiton turvataitojuliste 2020.)

Kolmas turvataito on ”kolmen kohdan sääntö” (Cacciatore, Kauppisen & Ingman-Friberg 2016, 98). Tämä sääntö on lapselle konkreettinen, selkeä ja riittävän yksinkertaisesti esitetty ohjeistus, jonka avulla ikävältä tuntuvasta tilanteesta on mahdollisuus päästä pois. Ensimmäinen lapselle opettettava kohta ohjeis-

tuksesta on taito sanoa "ei". Toisena on neuvo lähteä tilanteesta pois ja kolmas eli viimeinen sääntö on, että lapsen tulee kertoa tapahtuneesta tutulle ja turvalliselle aikuiselle. Näin lapsi oppii hakemaan apua ja ymmärtää että turvallisille aikuisille kannattaa kertoa, jos on kokenut jotakin, joka tuntuu tai on tuntunut tapahtumahetkellä kurjalta. (Väestöliiton turvataitojuliste 2020.) Viimeinen sääntö unohtuu helposti lapselta tai hänen on vaikea kertoa tapahtuneesta, mikäli sukupuolielimestä tai kehon koskemiseen liittyvistä asioista ei ole aiemmin puhuttu. Lapsen on hyvä saada harjoitella tunteistaan ja peloistaan kertomista turvallisille aikuisille, jotta hänelle kehittyisi luottamus siihen, että hänen omat kokemuksensa ovat merkityksellisiä ja ansaitsevat tulla kuulluksi. Hänellä pitää olla myös varmuus siitä, että kertomisesta ei seuraa hänelle mitään ikävää. (Cacciatore, Kauppisen & Ingman-Friberg 2016, 107.)

Marja Kihlströmin mukaan (2020) lapselle tulisi opettaa jo pienestä asti, että lapsen keho kuuluu lapselle itselleen eikä ketään saa koskea hänen kehoonsa ilman lapsen omaa suostumusta. Lapselle on hyvä kertoa esimerkiksi arkisista tilanteista, joissa hänellä on oikeus kieltäytyä esimerkiksi ystävän kosketuksesta tai läheisyydestä, jos se ei tunnu hyvältä. (Kihlström 2020, 101.)

Turvataitokasvatus on lapsen ohjaamista. Se antaa lapselle valmiuksia huolehtia itsestään, sekä eväitä eri tilanteista selviytymiseen. Jos lapsi kuitenkin kohtaa ikävältä tuntuvia asioita, niin turvataitokasvatuksesta saatujen taitojen tavoitteena on, että lapsi osaisi suojella itseään ja kertoa tapahtuneesta aikuiselle. (Lajunen, Andell, Jalava, Kemppainen, Pakkanen & Ylenius-Lehtonen. 2012, 14). Seksuaalikasvatus suojaa lasta seksuaaliselta väkivallalta, koska lapsi on oppinut miten hän voi toimia tilanteessa, jossa hänen kehonsa rajoja on rikottu. (Kihlström 2020, 23). Lopullinen vastuu lapsen hyvinvoinnista on kuitenkin aina hänen elämänsä kuuluvilla aikuisilla. (Lajunen, Andell, Jalava, Kemppainen, Pakkanen & Ylenius-Lehtonen. 2012, 14).

5 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

5.1 Toiminnallinen opinnäytetyö

Opinnäytetyö toteutettiin toiminnallisena opinnäytetyönä. Yhteiskuntatieteiden maisteri Hanna Vilka (2003) määrittelee toiminnalliseksi opinnäytetyöksi sellaisen työn, jonka päämääränä on esimerkiksi toiminnan ohjaaminen, opastaminen, järjestäminen tai järjeistäminen. (Vilka, 2003, 9.) Tässä opinnäytetyössä päämääränä oli toiminnan opastaminen, Toiminnallisen opinnäytetyön tuotoksena voi olla esimerkiksi käytäntöön suunnattu ohje, perehdyttämisopas, ohjeistus tai tietopaketti, joka voidaan toteuttaa kirjana, kansiona, oppaana tai muuna konkreettisena tuotoksena. (Vilka, 2003, 9.) Tämän opinnäytetyön tuloksena syntyi Turvataidot tutuksi –opas. Toiminnallisen opinnäytetyön avulla pystyttiin vastaamaan parhaiten tavoitteeseen helpottaa työntekijöitä seksuaalikasvatuksen toteuttamisessa. Pelkkä tutkimuksellinen opinnäytetyö ei olisi tuonut työntekijöille samanlaista käytännön hyötyä, kun opas, josta työntekijät saavat helposti tietoa tiiviissä paketissa.

Toiminnallisen opinnäytetyön tuotos voi olla joko painetussa tai sähköisessä muodossa. Toiminnallista opinnäytetyötä tehtäessä on tärkeää valita toteutusmuoto, joka palvelee mahdollisimman hyvin kohderyhmää. Opinnäytetyön tuotoksen tulisi olla helposti käytettävässä muodossa ja sen tulisi olla sisällöltään selkeä, informatiivinen sekä looginen. Tuotoksen tulisi palvella käyttäjien ja toimintaympäristön tarpeita. Konkreettista tuotosta tehtäessä on tärkeää kiinnittää erityistä huomiota lähteiden luotettavuuteen ja ajanmukaisuuteen. (Vilka 2003, 51–53.) Tämän toiminnallisen opinnäytetyön tuotoksena toteutettiin sähköisessä muodossa oleva opas, joka on helppo tulostaa ja ottaa käyttöön sellaisenaan, suunniteltaessa päiväkodin seksuaalikasvatusta.

Toiminnallisessa opinnäytetyössä ei ole välttämätöntä käyttää tutkimuksellisia menetelmiä tai niiden roolia voidaan pitää hiukan pienempänä kuin tutkimuksellisissa opinnäytetyöissä (Vilka 2003, 56). Tässä opinnäytetyössä haluttiin käyttää tutkimuksellisia menetelmiä konkreettisen tuotoksen suunnittelun tukena, sillä opinnäytetyön tavoitteena oli pyrkiä ymmärtämään ja kuvaamaan seksuaa-

likasvatusta yhteistyöpäiväkodissa ja antaa juuri heidän tarpeisiinsa vastaavaa tietoa. Laadullisen haastattelututkimuksen avulla saatiin selville työntekijöiden tarpeet, jolloin toiminnallinen tuotos vastasi mahdollisimman hyvin seksuaalikasvatuksen materiaalit tarpeisiin kyseisessä päiväkodissa. Ilman tutkimuksellisten menetelmien hyödyntämistä, opas olisi tehty mahdollisesti sellaisista aiheista, jotka olisivat olleet työntekijöille jo tuttuja, jolloin oppaan hyöty olisi jäänyt pienemmäksi. Kun toiminnallisessa opinnäytetyössä hyödynnetään laadullista tutkimusmenetelmää, ei aineiston analysointia tarvitse välttämättä toteuttaa yhtä johdonmukaisesti ja perusteellisesti kuin tutkimuksellisissa opinnäytetyöissä. (Vilka 2003, 56–58.) Tässä opinnäytetyössä aineisto analysoitiin kuitenkin monivaiheisesti, sillä se selkeytti laajaa haastatteluista kertynyttä aineistoa.

5.2 Laadullinen ote opinnäytetyössä

Kun halutaan saavuttaa kokonaisvaltainen ymmärrys tutkittavasta ilmiöstä, on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimusote menetelmänä tehokas. Laadullinen tutkimusote on hyvä silloin kun halutaan ymmärtää kohderyhmän käsityksiä ja uskomuksia ilmiön taustalla tai toteuttaa kohderyhmän ajatuksiin perustuva idea. Laadullisessa tutkimuksessa käytetään mitä-, miten- ja miksi -kysymyksiä, jolloin tutkittavat pystyvät parhaiten kuvailemaan ja selittämään omia kokemuksiaan sekä mielipiteitään. (Vilka 2003, 63.) Anu Puusa ja Pauli Juuti (2020) toteavat, että laadullisen tutkimuksen tavoitteena on tuottaa kattavaa ja yksityiskohtaista tietoa tutkittavasta ilmiöstä. He toteavat, että “tällaista tietoa pyritään hankkimaan ihmisiltä, jotka toimivat luonnollisissa ympäristöissään”. Laadulliselle tutkimukselle ominaista on tutkittavien subjektiivisten kokemusten ja näkemysten analysointi. (Puusa & Juuti 2020.) Laadullisen tutkimuksen tutkimustuloksia ei voida yleistää, sillä tulokset koskevat vain tutkittua kohderyhmää. (Kananen 2017, 36).

Tähän opinnäytetyöhön valittiin laadullinen tutkimusote, sillä haluttiin selvittää ainoastaan yhden päiväkodin työntekijöiden näkemyksiä opinnäytetyön aiheesta. Tavoitteena oli helpottaa tietyn päiväkodin työntekijöiden suunnitelmallisen kehotunnekasvatuksen toteuttamista. Opinnäytetyön avulla haluttiin selvittää työntekijöiden ajatuksia ja kokemuksia siitä, miten seksuaalikasvatus toteutuu tällä hetkellä ja kuinka sitä voitaisiin kehittää suunnitelmalliseksi juuri heidän

päiväkodissaan, ottaen huomioon heidän tarpeensa. Opinnäytetyön tavoitteen ja tarkoituksen kannalta ei ollut hyödyllistä kerätä tilastollista tietoa, koska opinnäytetyössä ei pyritty yleistettävyyteen vaan käytännön työn kehittämiseen kyseisessä päiväkodissa.

5.3 Haastattelun toteutus ja analysointi

Opinnäytetyössä käytimme aineistonkeruumenetelmänä puolistrukturoitua haastattelua. Puolistrukturoidussa haastattelussa kysymysten muoto ja järjestys on jokaiselle haastateltavalle sama. Tässä haastattelulajissa ei ole valmiita vastausvaihtoehtoja. Puolistrukturoitu haastattelu on melko vapaamuotoinen ja haastateltavat saavat vastata haastattelukysymyksiin omin sanoin. Vastauksista voi ilmetä seikkoja, joita haastattelija ei olisi itse osannut ennakoida, jos vastausvaihtoehdot olisi etukäteen määritelty. (Puusa & Juuti 2020.) Tässä opinnäytetyössä päädyttiin käyttämään puolistrukturoitua haastattelua, sillä sen avulla pystytään selvittämään laadulliselle tutkimukselle ominaisia asioita eli tutkittavien omia kokemuksia ja mielipiteitä. Haastattelun avulla selvitettiin työntekijöiden kokemuksia seksuaalikasvatuksen toteuttamisesta ja omasta osaamisesta siihen liittyen sekä materiaalien ja koulutuksen riittävydestä. Työntekijöiden omat kokemukset olivat tärkeitä, sillä haastattelun perusteella tehdyn oppaan tavoitteena oli helpottaa heidän työskentelyään.

Haastatteluissa käytettiin pääosin avoimia miten-, mitä- ja millaista-kysymyksiä. Tämä haastattelutyyppi valittiin, jotta kysymyksiin saataisiin mahdollisimman kattavia vastauksia. Opinnäytetyön tavoitteen kannalta pidettiin tärkeänä, että haastateltavat saivat vastata omin sanoin ja kuvailla luontevasti ajatuksiaan. Haastattelutilanteen haluttiin olevan keskustelunomainen ja pohdittava. Tällä tavalla saatiin laaja käsitys työntekijöiden ajatuksista seksuaalikasvatuksen toteuttamisesta ja käytössä olevien materiaalien riittävydestä sekä toimivuudesta. Jos haastatteluissa olisi käytetty valmiita vastausvaihtoehtoja, olisi haastattelun anti voinut jäädä suppeammaksi. Haastattelutyyppiä valitessa, tiedostettiin, että puolistrukturoitu haastattelu saattaa vaikeuttaa suorien tuloksien ja johtopäätösten havainnointia, sillä vastaukset saattavat olla erittäin tulkinnanvaraisia.

Haastattelun muodoksi valittiin ryhmähaastattelu. Ryhmähaastattelu on tilanne, jossa haastateltavia on useita samaan aikaan. Ryhmähaastattelun tavoitteena on keskustella tutkittavasta aiheesta ja siihen kuuluvista teemoista. Ryhmähaastattelu on joustava haastattelumenetelmä ja haastateltavilla on mahdollisuus keskustella vapaamuotoisesti ja täydentää ajatuksiaan haastattelun edetessä. Ryhmähaastatteluun osallistuvat voivat pohtia käsiteltävää ilmiötä yhdessä sekä kysellä ja kyseenalaistaa ilmiötä. Ryhmähaastattelusta voidaan saada selville sellaisia näkökulmia, jotka voisivat yksilöhaastattelussa jäädä tavoittamatta. Ryhmähaastattelussa jokaisen mielipide ei välttämättä saa yhtä suurta painoarvoa. Ryhmähaastattelusta voidaan kuitenkin saada selville ryhmän yhteinen näkemys, joka muodostuu työntekijöiden vuorovaikutuksessa. (Puusa & Juuti 2020.) Ryhmän yhteinen näkemys oli tärkeää huomioida oppaan suunnittelussa, sillä päiväkodissa oman tiimin kesken tehdään yhteistyötä tiiviisti.

Haastattelun muodoksi valittiin ryhmähaastattelu, sillä siten toivottiin saatavan haastateltavista enemmän irti kuin yksilöhaastattelun avulla. Ryhmähaastattelun tyyli on keskustelevalta, minkä vuoksi näkökulmia voidaan tarkastella yhdessä laajemmin. Haastattelumuotoa valittaessa pohdittiin, että opinnäytetyön aihealue ja termit saattavat olla osalle haastateltavista epäselviä ja uusia. Tällöin ryhmähaastattelu saattaisi helpottaa kysymyksiin vastaamista. Haastateltavien olisi helppo täydentää toistensa vastauksia tai lisätä omia ajatuksia haastattelun eri vaiheissa. Ryhmähaastattelu on myös tehokas tapa saada useampi vastaus kerralla, mikä säästää kaikkien osapuolten aikaa.

Opinnäytetyön aineiston keräämiseksi toteutettiin kaksi puolistrukturoitua ryhmähaastattelua keväällä 2021. Ensimmäiseen ryhmähaastatteluun osallistui kolme päiväkodin työntekijää ja toiseen haastatteluun kaksi. Haastattelut toteutettiin etäyhteyden välityksellä silloisen Korona-tilanteen vuoksi. Haastattelut olivat kestoaltaan noin 40 minuutin pituisia. Haastattelun tueksi tehtiin diaesitys, jotta haastateltavien oli helpompi seurata kysymyksiä. Kaikilta haastateltavilta kysyttiin lupa haastattelun nauhoittamiseen aineistoin analysointia varten. Haastattelurunko löytyy opinnäytetyön liitteistä (Liite 1).

Haastattelujen jälkeen aloitettiin aineistolähtöinen sisällönanalyysi. Aineiston analysointi aloitettiin pelkistämällä eli redusoinnilla. Se on sisällönanalyysin ensimmäinen vaihe. (Tuomi & Sarajärvi 2017.) Aineisto litteroitiin, eli nauhoitetut haastattelut kuunneltiin ja kirjoitettiin auki sanasta sanaan. Seuraavaksi aineisto pelkistettiin karsimalla turhat sanat ja toistot pois sekä selkeyttämällä tekstiä tiiviimmiksi lauseiksi.

Seuraavana analysoinnin vaiheena tehtiin ryhmittely eli klusterointi. Tämän vaiheen tarkoituksena on ryhmitellä pelkistetyt vastaukset niiden samankaltaisuuksien tai eroavuuksien perusteella. (Tuomi & Sarajärvi, 2017.) Ryhmittelyssä käytettiin apuna eri värejä. Vastauksista etsittiin samaa aihetta käsittelevät vastaukset ja ilmaisut ja ne merkittiin eri värein. Ryhmittely selkeytti tulosten analysointia.

Lopuksi aineistoa tulkittiin suhteessa opinnäytetyön tutkimuskysymyksiin. Haastattelun vastauksista nostettiin esiin opinnäytetyön kannalta merkitykselliset aihealueet, joita avataan tarkemmin työntekijöiden näkemyksiä seksuaalikasvatuksesta -otsikon alapuolella. Päiväkodin työntekijöiltä saatuja vastauksia käytettiin materiaaliarpeiden kartoittamisessa, oppaan suunnittelussa sekä oppaan sisällön luomisessa.

6 TYÖNTEKIJÖIDEN NÄKEMYKSIÄ SEKSUAALIKASVATUKSESTA

Tässä osiossa tarkastellaan työntekijöille tehdyn haastattelun sisältöä ja siitä saatuja tuloksia. Haastattelun tulokset käydään läpi vastauksista nousseiden aihealueiden mukaan. Työntekijöiden vastauksista on käytetty myös suoria lainauksia, jotka ovat tekstissä kursivoituna.

6.1 Työntekijöiden osaaminen ja suhtautuminen seksuaalikasvatukseen

Haastattelussa selvitettiin päiväkotiryhmien työntekijöiltä, millaiseksi he kokivat oman osaamisensa liittyen seksuaalikasvatukseen, sekä millaista koulutusta he olivat saaneet lasten seksuaalisuudesta tai seksuaalikasvatuksesta. Haastatteluun osallistui sekä varhaiskasvatuksenopettajia että hoitajia. Haastateltavia ei koettu tarpeelliseksi rajata tietyn koulutuksen saaneisiin ammattilaisiin, sillä kaikki ryhmän aikuiset osallistuvat lasten kasvatukseen, ryhmien toimintaan ja sen suunnitteluun.

Työntekijät kokivat oman osaamisensa perustuvan pitkälti siihen mitä he olivat oppineet uransa aikana ja itse ottaneet asioista selvää. Työntekijöillä ei ollut aiheesta juurikaan koulutusta ja se koettiin yhtenä haasteena. Työntekijät kokivat, että oman osaamisen vahvistaminen koulutuksella olisi tarpeellista. Osa työntekijöistä koki osaamisensa olevan haastatteluhetkellä ”ihan ok”. Osa mainitsi, että osaaminen ei ole sillä tasolla mitä toivoisi. Oman osaamisen puutteet korostuivat työntekijöiden mukaan erityisesti yllättävissä tilanteissa lasten kanssa. Omaan osaamiseen kaivattiin lisää varmuutta ennen kuin seksuaalikasvatusta toteutettaisiin lasten kanssa.

Työntekijät kokivat seksuaalikasvatuksen aiheena laajaksi ja että se ei ole selkeä oma kokonaisuutensa vaan tapahtuu lähinnä muun kasvatuksen ohella. Seksuaalikasvatuksen toteuttamiseksi päiväkodissa ei ollut käyty yhteistä keskustelua, eikä sen toteuttamiseksi ollut yhteisiä toimintatapoja.

Työntekijät kokivat kehotunnekasvatus -termin paremmaksi kuin seksuaalikasvatus -termin. Erityisesti lasten kanssa kehotunnekasvatus -termin käyttö tuntui työntekijöistä helpommalta. Yksi haastateltavista toi esille, että sanaa kehotunnekasvatustermiä saattaa olla myös helpompi käyttää eri kulttuureista tulevien kanssa.

“Kasvatuksen kentällä vaikee suhtautua siihen, kun puhutaan lapsista ja lapsen seksuaalisuudesta... lasten seksuaalikasvatus ohjaa ihmisten ajattelua niin vahvasti siihen seksuaalisuuteen.”

Muutama haastateltavista toi esille tiimin merkityksen. Tiimin kesken voitiin yhteisesti pohtia haastavia tilanteita. Tiimin kesken oli myös jonkin verran pohdittu seksuaalikasvatusta ja sen toteuttamista. Tiimin tuki koettiin tärkeäksi ja toisten jakamat kokemukset ja vinkit nähtiin arvokkaina.

6.2 Seksuaalikasvatuksen toteutuminen päiväkodissa

Haastattelussa haluttiin selvittää, miten lasten seksuaalisuus näkyy päiväkodissa. Työntekijät tunnistivat ja olivat kokeneet monia arkisia tilanteita, joissa lasten seksuaalisuus näkyy. Esimerkkeinä tällaisista tilanteista mainittiin muun muassa lasten väliset leikit, vessakäynnit, riisumis- ja pukemistilanteet, lapsen unnutus lepohetkillä sekä tilanteet, joissa lapset olivat vertailleet keskenään omia ja toistensa sukupuolielimiä.

Haastatteluun osallistuneet työntekijät kuvasivat kuinka lapset kyselevät paljon hyvin konkreettisia kysymyksiä, ja kertoivat niistä nousseista keskusteluista. Keskustelut nousivat arkisista tilanteista ja aiheena oli käsitelty lasten kanssa esimerkiksi koskemattomuutta ja oma tilaa. Työntekijät kokivat, että lasten kysymyksiin vastaamiseen ei aina ollut riittävää osaamista. Haastateltavien mukaan lapset käsittelevät monia seksuaalisuuteen liittyviä aiheita leikin avulla.

“Lapsilta tulee niin hyviä kysymyksiä, mut sit ei välttämättä itellä oo osaamista vastata niihin sillain, kun toivois.”

“Jos esimerkiksi jollekin lapselle on tulossa pikkusisko, leikitään raskautta ja synnytystä.”

Yksi haastateltavista pohti sitä, saako lapsi ristiriitaista tietoa seksuaalikasvatuksessa, jos päiväkodin ja kodin kasvatusta eroavat toisistaan.

Seksuaalikasvatus ei ollut haastateltavien mukaan oma erillinen kokonaisuutensa vaan tapahtui kaiken muun kasvatuksen ohessa. Seksuaalikasvatusta pidettiin laajana kokonaisuutena, jonka toteuttamisesta puuttui haastatteluhetkellä suunnitelmallisuus sekä ikä- ja kehitystasojen huomioiminen.

Seksuaalikasvatukseen kuuluvia asioita käsiteltiin lasten kanssa arkisissa tilanteissa ja luoden turvallinen ilmapiiri, jossa arvostelua ei sallita. Työntekijät nostivat esille myös sen, että se miten he puhuvat lapsille tai toisilleen, on tärkeä esimerkki ja malli lapsille.

Haastatteluista selvisi, että eräässä lapsiryhmässä tunnetaitoja käsitellään pienryhmissä kerran viikossa. Lasten kanssa oli puhuttu esimerkiksi omien ja toisten tunteiden tunnistamisesta, tunteiden säätelystä ja vuorovaikutustaidoista. Tunnetaitoja oli käsitelty lasten kanssa enemmän kuin turvataitoja.

“Tunnetaidot on sellaset mistä on pitkään puhuttu.”

“Tunnetaidot on tällä hetkellä meillä tässä talossa aika vahvoilla.”

Työntekijät kokivat myös, ettei turvataitoja ollut käyty niin syvästi läpi kuin tunnetaitoja ja sen vuoksi erityisesti turvataitojen tueksi kaivattiin lisää työkaluja.

“Turvataitojen ja kehonosien nimeämiseen, omien rajojen puolustaminen, niin en heti välttämättä bongaisi kirjastosta sellasta kirjaa.”

” Turvataitoihin ei oo ehkä materiaalia tai omiin tiloihin ja muihin. Mitä mäkin oon ottanu, niin oon jotunu ite aika paljon keksiin, miettiin, niitä harjoitteita. Niitä ei ole niin helposti saatavilla ja niin paljoa kuin tunnetaitoihin.”

Haastatteluun osallistunut varhaiskasvatuksenopettaja toi esiin, että Tampereen kaupungin ryhmän pedagogisen suunnitelman mallipohjassa on oma kohta kehotunnekasvatukselle. Opettaja oli aiemmin ensimmäistä kertaa kirjannut suunnitelmaan tavoitteita ja toimintatapoja kehotunnekasvatuksen kohdalle. Näitä oli yhdessä mietitty tiimin kesken. Ryhmän pedagogiseen suunnitelmaan kirjatut

tavoitteet eivät olleet haastatteluhetkellä hänen mielestään kauhean syvällisiä, mutta oli sitä mieltä, että jostain oli aloitettava.

6.3 Olemassa olevat materiaalit ja niiden käyttö

Haastattelun avulla selvitettiin, onko seksuaalikasvatuksen toteuttamiseksi käytössä materiaalia ja onko materiaalia riittävästi. Työntekijät kokivat, että aikaa ei ollut ollut riittävästi materiaalien etsimiseen tai niihin tutustumiseen. Työntekijät kokivat, että materiaalit lisäävät suunnitelmallisuutta, ja eri aiheita pystytään käsittelemään niiden avulla laajemmin. Työntekijät kokivat, että hyvät materiaalit sisältävät konkreettisia keinoja, joita voi käyttää lasten kanssa. Työntekijät kokivat, että tunnetaitoihin on saatavilla jonkin verran materiaaleja, kuten erilaisia kirjoja ja kortteja, joita oli hankittu myös päiväkodille. Materiaalien avulla työntekijöiden oma varmuus oli lisääntynyt. Lisämateriaaleille olisi työntekijöiden mukaan käyttöä, kunhan vaan niihin tutustumiseen jäisi aikaa.

“Niihin tunnetaitoihin varmuus lisääntyy tietysti sit kun se kirja tai kortit tulee tutuiksi”.

6.4 Toiveet materiaalien suhteen

Haastattelusta selvisi, että päiväkodin työntekijät kaipasivat materiaaleja, jotka olisivat mahdollisimman yksinkertaisia, helposti saatavilla ja helppokäyttöisiä. Materiaalin toivottiin olevan sellaista, jossa olisi konkreettisia vinkkejä ja ideoita, joita olisi helppo ottaa käyttöön suoraan lasten kanssa.

Työntekijät toivoivat valmiita vinkkilistoja erilaisista seksuaalikasvatukseen liittyvistä materiaaleista. Työntekijät toivat esille, että materiaalien etsimiseen ja tutustumiseen menee paljon aikaa. Haastattelussa nousi toive siitä, että materiaali sisältäisi malliesimerkkejä ja vinkkejä siitä, miten lasten esittämiin kysymyksiin voisi vastata.

Yksi viidestä haastateltavista koki tarvitsevansa lisää materiaaleja tunnetaitoihin, kun taas muut kokivat tunnetaito-osaamisen olevan melko vahvoilla ja materiaaleja olevan helpommin saatavilla. Neljä haastateltavista toivoi lisää vinkkejä ja materiaaleja turvataitojen harjoitteluun lasten kanssa. Turvataitoihin

koettiin olevan vähemmän materiaalia käytössä ja myös niiden löytäminen koettiin hankalammaksi kuin tunnetaitoihin liittyvän materiaalin. Työntekijät kokivat, että seksuaalikasvatuksen suunnittelua ja toteuttamista helpottaisivat valmiit käyttöön otettavat materiaalit.

7 TUOTOKSENA TURVATAIDOT TUTUIKSI -OPAS

Oppaan tarkoituksena on toimia työntekijöiden perehdyttäjänä seksuaalikasvatuksen pariin. Se on oman osaamisen lisäämiseksi tarkoitettu työkalu, joka toivon mukaan madaltaa kynnystä seksuaalikasvatuksen aloittamiselle. Oppaan tarkoituksena ei ole käydä läpi laajasti seksuaalikasvatusta, vaan antaa konkreettisia vinkkejä ja ajatuksia yhden seksuaalikasvatuksen osa-alueen, eli turvataitojen tueksi. Tässä osiossa on esitelty oppaan luomisen prosessi.

7.1 Oppaan suunnittelu

Teorian kirjoittamisen ja haastattelujen analysoinnin jälkeen aloitettiin oppaan ja sen sisällön suunnittelu. Opas suunniteltiin hyödyntäen päiväkodin työntekijöiden vastauksia ja kerättyä teoretietoa. Haastatteluun osallistuneet työntekijät kokivat, että kehotunnekasvatuksen osa-alueista, erityisesti turvataitojen suunnitteluun ja toteuttamiseen kaivattiin lisää vinkkejä ja konkreettisia keinoja ja että tunnetaitoihin materiaaleja oli helpommin saatavilla.

Oppaan suunnittelu aloitettiin rajaamalla tulevan oppaan sisältöä. Opas rajattiin käsittelemään turvataitoja, sillä seksuaalikasvatus kokonaisuutena on hyvin laaja ja oppaasta haluttiin tiivis kokonaisuuden, joka vastaisi työntekijöiden tarpeisiin mahdollisimman hyvin.

Kun oppaan aiheeksi oli rajattu turvataidot, aloitettiin teoratiedon pohjalta sisällön tarkempi suunnittelu. Oppaan suunnittelussa yhdistettiin ja sovellettiin jo olemassa olevia materiaaleja mahdollisimman käyttövalmiiksi ja selkeäksi kokonaisuudeksi. Oppaan materiaali pohjautuu esimerkiksi Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisemaan Tunne- ja turvataitoja materiaaliaan, Väestöliiton valmiisiin materiaaleihin ja Turvallinen Oulu- hankeen tuottamaan esiopetuksen turvataito- ja kehotunnekasvatuksen opetusmateriaaliin.

Oppaan visuaalinen ilme ja sisältö toteutettiin hyödyntäen Canva.com -sivustoa, joka on graafiseen suunnitteluun tarkoitettu nettisivusto. Tekijällä on käyttöoikeudet Canvassa itse luomaansa sisältöön. (Sisällön käyttöoikeudet ja... 2022.)

Oppaan teossa hyödynnettiin myös Papunet.net –sivustoa, jonka kuvia saa käyttää epäkaupallisiin tarkoituksiin, kun alkuperäinen lähde kuvien käytön yhteydessä on mainittu (Papunetin kuvapankki n.d.).

Opas haluttiin tehdä sähköisessä muodossa, jotta se olisi mahdollisimman helposti käyttöön otettava ja helppo tarpeen tullen lähettää eteenpäin monelle ihmiselle. Sähköisessä muodossa oleva opas on myös helppo tulostaa ja ottaa sellaisenaan käyttöön.

Oppaasta tehtiin mahdollisimman helppokäyttöinen ja tiivis, kuten työntekijät toivoivat. Opas sisältää konkreettisia vinkkejä ja valmiita harjoituksia lasten kanssa käytettäväksi. Oppaan suunnittelussa otettiin huomioon se, että työntekijät tarvitsisivat mahdollisimman vähän aikaa oppaaseen tutustumiseen ja harjoitukset olisivat sellaisia, jotka on helppo ottaa käyttöön lasten kanssa.

7.2 Oppaan sisältö

Oppaan alussa kerrotaan oppaan käyttötarkoituksesta ja siitä miksi se on tehty. Alussa on lyhyesti selitetty, mitä turvataidot ovat ja miksi niitä tarvitaan. Oppaaseen on koottu neljä keskeistä turvataitoa, jotka jokaisen lapsen olisi tärkeää oppia. Näiden neljän turvataidon opettamiseksi oppaassa on valmiit kokonaisuudet. Esimerkki turvataitoharjoitus -kokonaisuudesta alempana (Kuva1.) Neljän kerran kokonaisuuden voi hyödyntää sellaisenaan tai ottaa käyttöön osan vinkeistä. Jokaisessa kokonaisuudessa on vinkkejä päiväkodin työntekijöille turvataitojen opettamiseen laulujen, lorujen tai tehtävien, sekä muun lapsia osallistavan toiminnan avulla. Jokaisen turvataito-opetuskokonaisuuden jälkeen on koottu myös vinkkejä, tai muuta keskeistä huomioitavaa kyseisen turvataidon opettamiseen liittyen.

Oppaassa ensimmäinen turvataito ja kokonaisuus on *kehon eri osien nimeäminen*. Tavoitteena on, että lapset oppivat tunnistamaan oman kehonsa osat niiden oikeilla nimillä. Samalla lapset oppivat, että on olemassa erilaisia kehoja, jotka ovat kaikki yhtä arvokkaita. Turvataitojen opettaminen kannattaa aloittaa kehon osia nimeämällä, jotta lapsi saa oikeat sanat puhua kehostaan. (Turvataidot ja lapsen keho 2020.)

Seuraava kokonaisuus ja keskeinen turvataito oppaassa on *koskettamisen sääntö*. Koskettamisen säännöissä lapselle opetetaan, että kosketuksen pitää olla kaikkien mielestä mukavaa ja siihen suostuminen on vapaaehtoista, eli siihen on oltava lupa. Tämän turvataidon tavoitteena on lapset oppivat hahmottamaan oman ja toisten kehojen rajoja. Lapsi oppii, että kaikilla on oma tilansa ja oikeus määrätä siitä. Lapselle opetetaan, että kosketuksia on erilaisia ja jokainen saa sanoa tuntuuko kosketus hyvältä vai pahalta. Kosketus ei saa tuntua pahalta ja siihen ei saa liittyä salaisuutta. (Turvataidot ja lapsen keho 2020.)

Oppaan kolmas turvataito on *uimapukusääntö*. Tavoitteena on, että lapsi oppii kehonsa erityisen yksityiset alueet, eli ne alueet, jotka jäävät uimapuvun alle ja sen, ettei kukaan saa koskea niihin ilman lupaa. Keskeistä on, että lapsi ymmärtää, että toiset lapset eivät saa katsoa tai tutkia uimapuvun alle jääviä alueita ilman, että lapsi on siihen itse suostunut. Tämän oppimisen jälkeen samaa sääntöä opetetaan koskemaan myös aikuisia. Lapselle kuitenkin kerrotaan selkeitä esimerkkejä siitä, milloin on sallittua, että aikuinen koskee lasta uimapu-kualueelta. (Turvataidot ja lapsen keho 2020.)

Viimeinen ja neljäs oppaassa opetettava turvataito on *kolmen kohdan sääntö*. Tämän turvataidon opettamisen tavoitteena on, että lapsi oppii tunnistamaan tilanteita, jotka ovat pelottavia, vaarallisia tai tuntuvat pahalta ja tietää miten toimia niissä. Näin lapsi oppii suojelemaan itseään. Lapsi oppii säännön, jossa on konkreettiset kolme kohtaa: sano EI!, lähde pois ja kerro turvalliselle aikuiselle. (Turvataidot ja lapsen keho 2020.)

2. Kosketuksen sääntö

Tavoite: Opetellaan oman ja toisten kehojen rajoja. Lapsi oppii että kaikilla on oma tilansa ja oikeus määrätä siitä sekä että toisen koskemiseen tarvitsee aina luvan. Lapsi oppii, että kosketuksia on erilaisia ja jokainen saa sanoa tuntuuko kosketus hyvältä vai pahalta.

Aloita näin

Katsokaa yhdessä Pikku Kakkosen video "Tuntoaisti" <https://areena.yle.fi/1-50110928> tai pienempien kanssa voit käyttää esimerkiksi pehmolelua ja kertoa minkälaisesta kosketuksesta se on kertonut pitävänsä. Esim. "Nalle tykkää kun sitä halataan, mutta ei pidä siitä, kun sitä kutitetaan" "Vaikka itse pitäisit kutittamisesta, niin nallelta pitää kysyä lupa kutittamiseen ja uskoa nallea, jos se sanoo ei"

Toiminta

-Kerro lapsille, että vihreä väri tarkoittaa, että kosketus tuntuu sinusta kivalta ja saa hymyilemään. Vihreään kosketukseen annat luvan. Punainen väri taas kertoo, että kosketus tuntuu kurjalta ja se harmittaa. Tällä tavalla sinuun ei ole lupa koskea.

-Jaa kaikille yksi vihreä ja yksi punainen lappu

-Kerro lapsille erilaisia tilanteita, jossa lasta kosketetaan ja lapset saavat värien avulla näyttää, tuntuuko kosketus heistä hyvältä vai huonolta. Korosta lapsille, että jokaisella saa olla oma mielipide.

-Jätä esimerkkitalanteiden väliin aikaa keskustelulle, jolloin lapset saavat halutessaan kertoa miltä kosketus tuntuu. Esimerkkitalanteita ja keskusteluvinkkejä seuraavalla sivulla

Lopetus

-Opetellaan Turvataitolaulun toista säkeistöä, laulakaa säkeistö pari kertaa yhdessä

-Lopuksi jokainen silittää ja halaa omaa kehoaan ja sanoo, "minun kehoni on minun ja hyvä juuri näin"

Tarvitset

- vihreää ja punaista kartonkia
- leikkaa valmiiksi kaikille yksi punainen ja yksi vihreä lappu

Kuva 1. Esimerkki turvataitoharjoitus -kokonaisuudesta

Turvataitoharjoitusten jälkeen oppaaseen on koottu yleisiä vinkkejä päiväkodin työntekijöille turvataitokasvatuksen toteuttamiseksi ja perheiden kanssa tehtävään yhteistyöhön. Seuraaville sivuille oppaaseen on lisätty tulostettavaa materiaalia, jota voi käyttää harjoituksissa tai muuten ottaa käyttöön päiväkodissa. Oppaan lopussa on lista lasten kanssa käytettävistä kirjoista ja muista materiaaleista turvataitokasvatuksen tueksi. Lisäksi työntekijöille on lista materiaaleista, joiden avulla voi tutustua aiheeseen lisää. Opas löytyy opinnäytetyön liitteistä (Liite 2).

7.3 Palaute oppaasta

Valmis turvataidot tutuksi -opas lähetettiin sähköpostitse PDF-tiedostona haastatteluun osallistuneille työntekijöille. Työntekijöitä pyydettiin samalla sähköpostikyselyn avulla palautetta oppaasta. Työntekijöiltä kysyttiin, kuinka opas vastaa haastattelussa ilmenneisiin tarpeisiin sekä mitä hyvää ja parannettavaa oppaan sisällössä on. Kyselyn avulla haluttiin selvittää myös, saivatko työntekijät oppaasta uutta tietoa seksuaalikasvatuksen toteuttamisen tueksi. Päiväkodin työntekijöiden kiireen vuoksi oppaasta saatiin palautetta yhdellä yhteisellä vastauksella.

Opasta pidettiin palautteen perusteella selkeänä ja sopivan pituisena. Oppaasta kerrottiin löytyvän tiiviisti perustiedot aiheesta ja miksi niitä on hyvä käsitellä

lasten kanssa. Oppaan pituutta pidettiin toimivana päiväkodin arkeen. Palautteen mukaan lyhyttä opasta on helppo lähestyä ja sen lukemiselle löytyy arjesta paremmin aikaa.

Valmiita toimintakokonaisuuksia pidettiin hyvinä ja niiden koettiin madaltavan kynnystä toteuttaa turvataitokasvatusta pienryhmissä. Turvataitokasvatuksen toteuttaminen koettiin helpommaksi, kun voi seurata valmiiksi suunniteltua toimintarunkoa. Toimintakokonaisuuksiin oltiin tyytyväisiä, koska niissä oli käytetty useita eri toimintatapoja kuten keskustelua, piirtämistä ja lauluja. Toiminnallisuutta liikkumisen ja liikkeen kautta olisi toivottu kokonaisuuksissa olevan enemmän. Myös esimerkiksi päiväpiireille tai arjen keskelle nopeasti otettavia loruja, lauluja ja runoja olisi kaivattu lisää.

Oppaassa pidettiin positiivisena sitä, että liitteistä löytyy valmiiksi tulostettavaa materiaalia, jotta sopivia ei tarvitse itse lähteä etsimään. Lisäksi oppaan ulkoasua pidettiin miellyttävänä.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyön ensimmäinen tutkimuskysymys oli *“Millaisia menetelmiä seksuaalikasvatuksen tukena käytetään tällä hetkellä päiväkodissa?”*. Sen avulla pyrittiin selvittämään, miten seksuaalikasvatusta toteutetaan tutkimushetkellä päiväkodissa. Tämä tieto helpotti oppaan sisällön suunnittelua. Tuloksien mukaan seksuaalikasvatus toteutui lähinnä muun kasvatuksen ohessa ja siitä puuttui selkeä suunnitelmallisuus. Seksuaalikasvatuksen koettiin tapahtuvan lähinnä arjen tilanteissa ja lasten kysymyksiin vastailuna. Kysymyksiin vastailu ja arjen tilanteet ovat olennainen osa seksuaalikasvatusta, mutta toteuttamalla seksuaalikasvatusta suunnitelmallisesti, varmistetaan, että jokainen lapsi saa tasaverstaista seksuaalikasvatusta, huolimatta siitä, kyseleekö hän itse aktiivisesti seksuaalisuuteen liittyviä kysymyksiä vai ei. Päiväkodin työntekijöillä tulisi olla valmiudet toteuttaa suunnitelmallista ja kokonaisvaltaista seksuaalikasvatusta. Riittäväillä materiaaleilla ja tiedon lisäämisellä voitaisiin varmistaa työntekijöiden riittävä osaaminen seksuaalikasvatuksen saralla. Seksuaalikasvatukseen on olemassa materiaalia, mutta niiden sisältö on usein yksipuolista, teoreettista ja menetelmät suppeita, jolloin käyttöönotto voi olla haastavaa.

Toisen tutkimuskysymyksen *“Minkä seksuaalikasvatuksen osa-alueiden tueksi tarvitaan lisää tietoa ja menetelmiä?”* avulla haluttiin puolestaan selvittää mikä tai mitkä osa-alueet seksuaalikasvatuksesta ovat sellaisia, jonka tueksi päiväkodin työntekijät mahdollisesti tarvitsivat lisää tietoa ja keinoja. Tällä tavalla saimme myös rajattua oppaan sisältöä. Lapsen seksuaalikasvatus on laaja kokonaisuus ja opas, joka kattaisi koko seksuaalikasvatuksen, olisi opinnäytetyötä ajatellen aivan liian laaja kokonaisuus. Haastattelun perusteella voitiin päätellä, että materiaalia turvataidoista oli päiväkodin työntekijöille vähemmän saatavilla kuin tunnetaidoista. Päiväkodin työntekijät toteuttivat suunnitelmallista tunnetaitokasvatusta hyödyntäen olemassa olevia materiaaleja ja menetelmiä, mutta turvataitojen osalta suunnitelmallista toimintaa ei ole vielä ollut toteutettu. Tästä voidaan päätellä, että suunnitelmallisen turvataitokasvatuksen toteuttamisen puute johtunee osittain puutteellisista materiaaleista ja menetelmistä sekä niiden heikosta saatavuudesta. Jos materiaaleja olisi yhtä paljon, kun tunnetaito-

jen tueksi, niin on todennäköistä, että turvataitoja olisi tunnetaitojen tapaan käsitelty päiväkodissa suunnitelmallisesti.

Kolmas tutkimuskysymys oli “Miten opas vastaa päiväkodin työntekijöiden tarpeisiin?” Työntekijöiltä haluttiin saada palautetta oppaasta, jolloin selviäisi kokivatko työntekijät, että oppaasta ja sen sisällöstä on konkreettisesti apua suunnitelmallisen seksuaalikasvatuksen toteuttamisessa. Palautteen avulla haluttiin myös arvioida missä oli onnistuttu ja miten oppaan sisältöä olisi voinut vielä kehittää.

Oppaasta saatua palautetta verrattiin haastattelussa esiin nousseisiin työntekijöiden tarpeisiin. Työntekijät toivoivat tiivistä, helppokäyttöistä opasta, joka sisältäisi konkreettisia vinkkejä ja se olisi helppo ottaa käyttöön sellaisenaan. Palautteen perusteella oppaan sisältöä voidaan pitää työntekijöiden tarpeisiin hyvin vastaavana, sillä työntekijät kokivat oppaan olevan sopivan pituinen ja valmiiden toimintakokonaisuuksien olevan hyviä. Myös valmiit tulostettavat materiaalit koettiin helpottaviksi. Saadusta palautteesta voidaan päätellä, että valmis materiaali, joka sisältää tiiviisti tietoa ja konkreettisia toimintaideoita, helpottaa työntekijöitä seksuaalikasvatuksen toteuttamisessa. Tämä johtopäätös voidaan tehdä, sillä materiaalin koettiin madaltavan kynnystä turvataitokasvatuksen toteuttamiseksi. Kun kynnys turvataitokasvatuksen toteuttamiselle on matalampi konkreettisten vinkkien avulla, niin työntekijöiden on myös mahdollisesti helpompaa lähteä itse suunnittelemaan seksuaalikasvatusta tulevaisuudessa.

Palautteesta selvisi, että liikunnallista toimintaa olisi voitu lisätä oppaan toimintakokonaisuuksiin. Tästä voidaan tehdä johtopäätös, että liikettä ja liikkumista pidetään keskeisenä varhaiskasvatuksen toimintamuotona, jota voisi hyödyntää seksuaalikasvatuksenkin suunnittelussa ja toteuttamisessa.

Opinnäytetyömme tuloksia analysoidessa, voitiin todeta, että yhteistyöpäiväkodissa seksuaalikasvatuksesta kokonaisuutena puuttui selkeä suunnitelmallisuus. Työntekijöiden tieto ja taito pohjautui pääosin kokemuksen kautta opittuun, tai itsenäiseen tiedonhakuun. Materiaaleille, koulutukselle ja selkeille ohjeille seksuaalikasvatuksen toteuttamiseen oli tarvetta ja niitä kaivattiin. Opinnäytetyössä kävi ilmi paljon samoja asioita kuin Väestöliiton vuoden 2013 LA-

SEKE -tutkimuksessa. LASEKE –tutkimuksessa selvisi, että sen toteutushetkellä yli puolet tutkimukseen osallistuneista varhaiskasvatuksen ammattilaisista kaipasi lisää materiaaleja seksuaalikasvatuksen kaikilta osa-alueilta. (Pusuhippaa, lääkrileikkejä ja haikaravauvoja n.d). Opinnäytetyön tuloksista voidaan päätellä, että lähes 10 vuoden jälkeen materiaaleja ja tietoisuutta kaivataan edelleen, vaikka aikaa on kulunut ja tietoa sekä materiaaleja seksuaalikasvatuksesta on tullut paljon lisää. Johtopäätöstä ei voida kuitenkaan yleistää, sillä laajaa tutkimusta seksuaalikasvatuksen toteuttamisesta varhaiskasvatuksessa ei ole tehty vuoden 2013 jälkeen.

Lasten seksuaalikasvatus tuntuu haastattelujen perusteella jäävän paljon yksittäisen ammattilaisen vastuulle ja edellyttää työntekijän omaa aktiivisuutta, kiinnostusta aihetta kohtaan sekä halua ottaa asioista selvää. Myös Raisa Cacciatoren mukaan ammattikasvattajat joutuvat toimimaan kehoon ja seksuaalisuuteen liittyvissä asioissa edelleen pitkälti oman elämäkokemuksensa, asenteiden ja tunteiden varassa, koska koulutusta ei ole ollut saatavilla. (Terävä 2022.) Vastaava ilmiö näkyi myös tämän opinnäytetyön tuloksissa. Erityisesti yhteisten pelisääntöjen puuttuminen työyhteisössä tai se että aiheesta ei juuri-kaan ole keskusteltu voidaan todeta jonkin verran hankaloittavan seksuaalikasvatuksen toteuttamista. (Ingman-Friberg 2016, 44.)

Keskeisimmäksi haastattelujen pohjalta tehdyksi johtopäätökseksi voidaan nostaa se, että päiväkodin työntekijöiltä puuttui riittävä koulutus ja konkreettisia keinoja seksuaalikasvatuksen, erityisesti turvataitokasvatuksen toteuttamiseksi. Yhteisiä toimintatapoja kehotunnekasvatuksen ei ollut vielä vakiintunut talon tai ryhmien kesken. Tutkimustuloksien perusteella voidaan tulla siihen johtopäätökseen, että täydennyskoulutuksilla, helposti käytettävissä ja saatavilla olevilla materiaaleilla sekä yhtenäisillä toimintatavoilla voitaisiin lasten kehotunnekasvatuksen toteuttamisesta päiväkodissa tehdä suunnitelmallisempaa.

9 POHDINTA

Opinnäytetyöprosessi alkoi syksyllä 2020 ja kesti kevääseen 2022. Opinnäytetyöprosessin pituuteen vaikutti Koronaepidemiasta aiheutuneet muutokset opintosuunnitelmiin. Opinnäytetyöprosessi oli haastava ja matkan varrelle mahtui monia pulmallisia tilanteita ja suunnitelman muutoksia. Loppujen lopuksi prosessi oli kuitenkin mielenkiintoinen ja opetti paljon.

Haastavaa opinnäytetyön tekemisessä oli se, että sen aiheesta ei ole vielä paljo aiempaa tutkimustietoa. Tämä osoittautui haasteeksi erityisesti Turvataidot tutuiksi –oppaan laatimisessa, sillä oppaan laatimisessa ei voitu hyödyntää ajankohtaisia ja laajoja tutkimuksia. Aihetta on kuitenkin erittäin tärkeää tuoda entistä näkyvämmäksi lasten turvallisuuden ja oikeuksien toteutumisen kannalta. Erityisesti kaikkien lasten kanssa työskentelevien olisi tärkeää tuntee tunneja turvataidot sekä ymmärtää niiden merkitys lapsen kehitykselle. Seksuaalikasvatukseen on alettu viime vuosina kiinnittää enemmän huomiota ja tietoisuus aiheesta leviää jatkuvasti.

Opinnäytetyön luotettavuuden takaamiseksi, lähteiksi valittiin mahdollisimman ajankohtaisia ja luotettavia lähteitä. Opinnäytetyössä käytettiin esimerkiksi paljon Väestöliiton tekemiä materiaaleja ja tietoa. Väestöliitto on useiden vuosien ajan tutkinut lasten seksuaalisuutta ja luonut materiaaleja sekä ammattilaisten, että vanhempien tueksi. Ulkomaalaisia lähteitä käytettiin opinnäytetyössä suhteellisen vähän, sillä seksuaalikasvatuksen toteuttamista haluttiin tarkastella nimenomaan suomalaisessa varhaiskasvatuksessa. Suomenkielisten lähteiden koettiin tukevan enemmän opinnäytetyön tavoitetta ja niistä niissä olevaa tietoa oli helpompi soveltaa yhteistyöpäiväkotia ajatellen. Suomenkielisiä verkkolähteitä ja kirjallisuutta käytettiin monipuolisesti.

Toiminnallinen opinnäytetyö ja opas toteutusmuotona olivat toimivia, sillä siten työntekijöille jäi käteen konkreettinen työkalu, jota voi hyödyntää tulevaisuudessakin. Toiminnallisen opinnäytetyön avulla pystyttiin parhaiten vastaamaan opinnäytetyön tavoitteeseen, sillä opas on hyvä tapa lisätä työntekijöiden osaamista konkreettisesti.

Haastattelun muotona ryhmähaastattelu oli tehokas, sillä aiheesta syntyi keskustelua ja työntekijät pääsivät pohtimaan aihetta yhdessä. Yksilöhaastatteluisa vastaukset olisivat voineet jäädä suppeammaksi. Haastatteluun osallistui viisi päiväkodin työntekijää, joten haastattelun tulokset eivät vastaa yleisesti päiväkodin työntekijöiden osaamista tai ajatuksia. Haastatteluun osallistuneiden ammattilaisten vastauksia ei voida myöskään yleistää alalla vallitseviksi mielipiteiksi, koska tutkimuksen otanta oli pieni.

Eettisyyden kannalta koettiin tärkeäksi päiväkodin työntekijöiden anonymiteetin säilyttäminen. Haastattelun vastauksissa ei käytetty työntekijöiden nimiä. Opinnäytetyössä ei mainittu yhteistyöpäiväkodin nimeä, jotta vastauksia ei voida yhdistää haastateltuihin henkilöihin. Haastattelun alussa kysyttiin lupa sen nauhoittamiseen, ja nauhoitukset poistettiin heti haastattelun analysoinnin valmistuttua.

Palaute oppaasta saatiin yhtenä vastauksena työntekijöiltä. Opinnäytetyön luotettavuutta olisi mahdollisesti lisännyt, mikäli jokaiselta haastateltavalta olisi saatu oma vastaus ja palaute olisi saattanut olla tällöin monipuolisempaa. Laajemman palautteen avulla olisi voitu arvioida vielä perusteellisemmin opinnäytetyön tavoitteeseen pääsemistä.

Haastatteluista kävi ilmi, että työntekijät olivat epävarmoja osaamisestaan seksuaalikasvatuksen osalta. Koulutusta aiheesta ei ole ollut kaikille riittävästi saatavilla eikä niihin osallistuminen ole ollut mahdollista. Täydennyskoulutusten ja päiväkodin käyttöön tarkoitettujen materiaalien avulla päiväkodit voisivat toteuttaa seksuaalikasvatusta suunnitelmallisemmin. Pelkät materiaalit ja työntekijöiden oma kiinnostus eivät riitä suunnitelmallisen seksuaalikasvatuksen toteutumiseen, tarvitaan myös johdon kiinnostus ja ymmärrys asian tärkeydestä. Työnantajan vastuulla on mahdollistaa työntekijöiden täydennyskoulutus sekä päiväkotiin sopivat ja riittävät materiaalit. Mikäli työntekijöille tarjottaisiin täydennyskoulutusta ja helppokäyttöistä materiaalia, voisi aihetta tutkia uudestaan ja kartoittaa muutoksia seksuaalikasvatuksen suunnitelmallisuudessa ja sitä kautta myös lasten seksuaalioikeuksien tasavertaisessa toteutumisessa.

Oppaan sisältöä jälkikäteen pohtiessa, huomattiin, että lasten kysymyksiin vastaamiseen olisi voitu antaa enemmän konkreettisia vinkkejä. Haastatteluista nousi esille, että lasten kysymyksiin vastaaminen oli ollut välillä haastavaa, eikä työntekijöillä ollut aina riittävästi tietoa tai keinoja, kuinka vastata lasten yllättäviinkin kysymyksiin.

Oppaan rakenteesta tuli selkeä, sillä opas jaettiin neljään turvataitoharjoitus - kokonaisuuteen. Jokainen kerta oli suunniteltu sellaiseksi, joka on helppo ottaa käyttöön lasten kanssa ilman suurempia valmisteluja. Ohjeet olivat mahdollisimman konkreettisia ja lyhyitä, jotta oppaaseen tutustumiseen ei tarvitsisi käyttää paljoa aikaa. Kaiken kaikkiaan oppaasta tuli hyvä ja selkeä kokonaisuus, minkä vuoksi tavoitteessa helpottaa päiväkodin työntekijöitä suunnittelemaan seksuaalikasvatusta, onnistuttiin. Opas palvelee työntekijöiden tarpeita monilta osin ja sen koettiin toimivan päiväkodin kiireisessä arjessa.

Turvataidot tutuksi -opasta voisi tulevaisuudessa jatkokehittää laajemmaksi kokonaisuudeksi, jossa seksuaalikasvatusta olisi käsitelty laajemmin kaikki eri osa-alueet huomioon ottaen ja niitä yhdistäen. Oppaan sisällön suunnittelussa voisi hyödyntää laajasti useamman eri päiväkodin työntekijöiden näkemyksiä ja kokemuksia seksuaalikasvatuksesta. Olisi mielenkiintoista toteuttaa tutkimus 10 vuoden päästä, kun tutkimustietoa ja materiaalia on todennäköisesti paljon lisää ja työntekijöiden koulutus ja osaaminen mahdollisesti lisääntyneet. Mahdollisesti turvataidot tutuksi- oppaan rinnalle voisi tehdä myös toisen oppaan, joka antaisi konkreettisia vinkkejä tunnetaitojen tueksi.

Toivomme, että voimme Turvataidot tutuksi -oppaan avulla auttaa työntekijöitä keskustelemaan avoimemmin seksuaalikasvatuksen toteuttamisesta, jotta sen toteuttaminen ei jäisi yksittäisen työntekijän vastuulle ja oman kiinnostuksen varaan. Toivomme, että työntekijät saavat oppaan avulla varmuutta ja rohkeutta kokeilla erilaisia tapoja toteuttaa suunnitelmallista seksuaalikasvatusta. Oppaan tarkoitus ei ollut antaa kattavasti tietoa lasten seksuaalikasvatuksesta, vaan tarkoituksena oli antaa työntekijöille sellaisia vinkkejä ja tietoa aiheesta, joilla he pääsevät alkuun suunnitellessaan seksuaalikasvatuksen toteuttamista.

LÄHTEET

Ahonen, L. 2018. Vasun käyttöopas. 3. painos. Jyväskylä: PS- kustannus.

Cacciatore, R & Ingman-Friberg, S. 2016a. Kenellä seksuaalikasvatuksen vastuu. Teoksessa Ingman-Friberg, S.& Cacciatore, R. (toim.) Keho on leikki. 2016. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 64.

Cacciatore, R. & Ingman-Friberg, S. 2016b. Malleja ja Materiaaleja seksuaalikasvatuksen tueksi. Teoksessa Ingman-Friberg, S.& Cacciatore, R. (toim.) Keho on leikki. 2016. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 263.

Cacciatore, R. & Ingman-Friberg, S. 2016 c. Väestöliitossa tehty Laseketutkimus. Teoksessa Ingman-Friberg, S. & Cacciatore, R. (toim.) Keho on leikki. 2016. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 32.

Cacciatore, R. & Ingman-Friberg, S. 2016d. Ongelmallinen ja huolestuttava käytös. Teoksessa Ingman-Friberg, S.& Cacciatore, R. (toim.) Keho on leikki. 2016. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 87–90.

Cacciatore, R. & Korteniemi-Poikela, E. 2019. Rakkaus, ilo, rohkeus. Seksuaalisuuden portaat. Helsinki: Minerva Kustannus Oy.

Cacciatore, R. 2006. Lasten ja nuorten seksuaalisuus. Teoksessa Apter, D., Väisälä, L. & Kaimola, K. (toim.) Seksuaalisuus. 2006. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 205–223.

Cacciatore, R. 2007. Huomenna pannaan pussauskoppiin – Opas vanhemmille. Helsinki: WSOY.

Cacciatore, R. 2016. Lasten seksuaalinen käytös. Teoksessa Ingman-Friberg, S.& Cacciatore, R. (toim.) Keho on leikki. 2016. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 71–77.

Cacciatore, R., Kauppinen, P. ja Ingman-Friberg, S. 2016. Turvataidot ovat lapsen oikeus. Teoksessa Ingman-Friberg, S.& Cacciatore, R. (toim.) Keho on leikki. 2016. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 98–107.

Declaration of sexual rights. 2014. World association for sexual health. PDF-dokumentti. Luettu 22.1.2021. https://worldsexualhealth.net/wp-content/uploads/2013/08/declaration_of_sexual_rights_sep03_2014.pdf

European Network of Ombudspersons for Children. 2017. Position statement on a “Comprehensive relationship and sexuality Education: The right of children to be informed.” PDF-dokumentti. Luettu 28.1.2021. <http://enoc.eu/wp-content/uploads/2017/10/ENOC-position-statement-on-CRSE.pdf>

Ilmonen, K. & Korhonen, E. 2016. Oikeus omaan seksuaalisuuteen. Teoksessa Ingman-Friberg, S.& Cacciatore, R. (toim.) Keho on leikki. 2016. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 110–112.

Ingman-Friberg, S. & Cacciatore, R. 2016a. Mitä on lapsen seksuaalisuus. Teoksessa Ingman-Friberg, S.& Cacciatore, R. (toim.) Keho on leikki. 2016. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 25–31.

Ingman-Friberg, S. & Cacciatore, R. 2016b. Miksi tämä kirja. Teoksessa Ingman-Friberg, S.& Cacciatore, R. (toim.) Keho on leikki. 2016. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 11–21.

Ingman-Friberg, S. & Cacciatore, R. 2016 c. Seksuaalikasvatus on hankala sana. Teoksessa Ingman-Friberg, S.& Cacciatore, R. (toim.) Keho on leikki. 2016. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 84–86.

Ingman-Friberg, S. 2016. Ammattilaisten ajatuksia lasten seksuaalikasvatuksesta. Teoksessa Ingman-Friberg, S.& Cacciatore, R. (toim.) Keho on leikki. 2016. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 44.

Kaltoinkohtelusta aiheutuva oireilu lapsella. n.d. HUS. Luettu 4.2.2022.
<https://www.hus.fi/potilaalle/hoidot-ja-tutkimukset/lapset-ja-nuoret/kaltoinkohtelusta-aiheutuva-oireilu-lapsella>

Kananen, J. 2017. Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja- sarja. Suomen Yliopistopaino Oy - Juvenes Print.

Kangaskoski 2016. Seksuaalikasvatusta päivähoitossa. Teoksessa Ingman-Friberg, S.& Cacciatore, R. (toim.) Keho on leikki. 2016. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 199, 208.

Kankkunen, H. & Takala, O. 2016. Varhaiskasvatus rinnalla kulkijana. Teoksessa Ingman-Friberg, S.& Cacciatore, R. (toim.) Keho on leikki. 2016. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 186–187.

Kannanotto lausuntoon varhaiskasvatussuunnitelman perusteista 2022. Väestöliitto. 2021. PDF-dokumentti. Luettu 18.2.2022.
<https://www.vaestoliitto.fi/uploads/2022/02/1241d015-kannanotto-lausuntoon-varhaiskasvatussuunnitelman-perusteista-2022.pdf>

Kauppinen, P. 2016. Miten puhua lisääntymisestä. Teoksessa Ingman-Friberg, S.& Cacciatore, R. (toim.) Keho on leikki. 2016. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 233.

Keho ja tunteet. n.d. Väestöliitto. Luettu 23.2.2022.
<https://www.vaestoliitto.fi/ammattilaiset/lasten-kehotunnekasvatus/keho-ja-tunteet/>

Kehotunnekasvatus – jokaisen lapsen oikeus. n.d. Väestöliitto. PDF-dokumentti. Luettu 5.1.2022. <https://docplayer.fi/47193578-Suositus-vaestoliitto-suositaa->

[kuntia-lisaamaan-sanan-kehotunnekasvatus-tai-seksuaalikasvatus-paikallisiin-varhaiskasvatussuunnitelmiin.html](https://www.vaestoliitto.fi/ajankohtaista/kehotunnekasvatusta-on-vahvistettu-osana-vasun-perusteita-2022/))

Kehotunnekasvatusta on vahvistettu osana vasun perusteita. 2022. Väestöliitto. Luettu 13.3.2022 <https://www.vaestoliitto.fi/ajankohtaista/kehotunnekasvatusta-on-vahvistettu-osana-vasun-perusteita-2022/>

Kihlström, M. 2020. Oikeilla nimillä. Seksuaalikasvatusopas aikuisille. Helsinki: Kustannusyhtiö Kosmos.

Lajunen, K., Andell, M., Jalava, L., Kemppainen, K., Pakkanen, M. & Ylenius - Lehtonen, M. 2012. Turvataitoja lapsille. Turvataitokasvatuksen oppimateriaali. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinninlaitos.

Lajunen, K., Andell, M. & Ylenius-Lehtonen, M. 2015. Tunne- ja turvataitoja lapsille. Tunne- ja turvataitokasvatuksen oppimateriaali. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinninlaitos.

Lapsen seksuaalinen käyttäytyminen. n.d. HUS. Luettu 28.1.2022. <https://www.hus.fi/potilaalle/hoidot-ja-tutkimukset/lapset-ja-nuoret/lapsen-seksuaalinen-kayttaytyminen>

Lapsi ja seksuaaliterveys. n.d. Väestöliitto. Luettu 29.1.2022. <https://www.vaestoliitto.fi/seksuaalisuus/seksuaaliterveys/lapsi-ja-seksuaaliterveys/>

Laru, S. 2016. Pienten lasten itsetyydytys - näkyvää ja hämmentävää. Teoksessa Ingman-Friberg, S. & Cacciatore, R. (toim.) Keho on leikki. 2016. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 223–226.

Laru, S., Riihonen, R. & Cacciatore, R. 2016. Lapsen psykososiaalisen kehityksen tukeminen. Teoksessa Ingman-Friberg, S. & Cacciatore, R. (toim.) Keho on leikki. 2016. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 114.

Lasten seksuaalisuuden kunnioittava ohjaus nyt velvoitteena varhaiskasvatuksessa. 2022. Luettu 18.3.2022. <https://www.vaestoliitto.fi/ajankohtaista/lasten-seksuaalisuuden-kunnioittava-ohjaus-nyt-velvoitteena-varhaiskasvatuksessa/>

Mitä eroa on lapsen ja aikuisen seksuaalisuudella? 2018. Väestöliitto. Luettu 25.2.2022. <https://www.hyvakysymys.fi/artikkeli/mita-eroa-on-lapsen-ja-aikuisen-seksuaalisuudella/>

Mitä on kehotunnekasvatus. n.d. Väestöliitto. Luettu 3.2.2021. <https://www.vaestoliitto.fi/ammattilaiset/lasten-kehotunnekasvatus/vaestoliiton-kehotunnekasvatus/>

Moilanen, H. 2018. Kehotunnekasvatusta ja turvataitoja. Talentia-lehti 5.11.2018. Luettu 18.1.2022. <https://www.talentia-lehti.fi/kehotunnekasvatusta-ja-turva-taitoja>

Ohjaavat asiakirjat ja tutkimukset. n.d. Väestöliitto. Luettu 26.1.2021.

<https://www.vaestoliitto.fi/ammattilaiset/lasten-kehotunnekasvatus/vaestoliiton-kehotunnekasvatus/ohjaavat-asiakirjat/>

Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma. n.d. Pedagogiikkaa netissä. Luettu 26.1.2021. <https://peda.net/opetussuunnitelma/vasu-2017-pohja/1/1-2/pv>

Papunetin kuvapankki. n.d. Papunet. Luettu 1.2.2022.

<https://kuvapankki.papunet.net/tietoa>

Pusuhippaa, lääkrileikkejä ja haikaravauvoja -tutkimus. n.d. Väestöliitto.PDF-dokumentti. Luettu1.2.2022.

<https://www.vaestoliitto.fi/uploads/2021/06/8ac2e7a6-pusuhippaa-kyselyn-kuvaus.pdf>

Puusa, A. & Juuti, P. 2020. Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. E-kirja. 2. painos. Helsinki: Gaudeamus. Viitattu 5.1.2022. Vaatii käyttöoikeuden.

<https://www.finna.fi/Record/3amk.282689>

Seksuaalioikeuksien julistus. 2019. Sexpo. Luettu 2.2.2022.

<https://sexpo.fi/kannanotto/seksuaalioikeuksien-julistus/>

Sisällön käyttöoikeudet ja Canvan käyttö kaupallisiin tarkoituksiin. 2022. Canva.

Luettu 1.2.2022. <https://www.canva.com/help/article/licenses-copyright-legal-commercial-use/>

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2021. Lanzaroten sopimus - kansallinen toimeenpanosuunnitelma vuosille 2022–2025. PDF-dokumentti. Luettu 01.2.2022.

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164029/STM_2022_8_J.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Tampereen varhaiskasvatussuunnitelma. 2019. Tampereen kaupunki. PDF-dokumentti. Luettu 26.1.2021.

https://www.tampere.fi/tiedostot/t/D4Vtwmf8d/Tampereen_varhaiskasvatussuunnitelma_2019.pdf

Terävä, H. 2022. Häpeä ja koulutuksen puute vaikeuttavat lasten kehotunne-

kasvatusta päiväkodeissa. Yle Uutiset 8.1.2022. Luettu 15.2.2022.

<https://yle.fi/uutiset/3-12204023>.

Tue lapsen kehitystä. Ikätasoinen ja lapsilähtöinen seksuaalikasvatus. 2018. Väestöliiton juliste. PDF-dokumentti. Luettu 9.1.2022.

<https://www.hyvakysymys.fi/artikkeli/tue-lapsen-kehitysta-juliste/>

Tunnetaitoja oppii harjoittelemalla. Tunteesta tunteeseen. Ihmismielen tarina kuvin ja sanoin. Opettajan aineisto. n.d. Opetushallitus. Luettu 24.2. 2022.

<https://www.oph.fi/fi/oppimateriaali/tunteesta-tunteeseen-ohjaajan-opas/3-tunnetaitoja-oppii-harjoittelemalla>

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2017. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. E- kirja. Tammi. Viitattu 12.1.2022. Vaatii käyttöoikeuden.

<https://www.ellibslibrary.com/book/9789520400118>

Turvataidot ja lapsen keho 2020. Väestöliiton Juliste. PDF-tiedosto. Luettu 3.2.2022. https://www.vaestoliitto.fi/uploads/2020/11/987d8053-a3_turvataitojuliste_selkosuomi_2020.pdf

Uteliaana seksuaalisuudesta. 2019. Lapsen seksuaalinen kehitys. PDF-tiedosto. Luettu 2.2.2021. <https://www.hyvakysymys.fi/uploads/2019/01/8d500976-uteliaana-seksuaalisuudesta-tietovihko.pdf>

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2022. Opetushallitus. PDF-dokumentti. Luettu 1.4.2022. <https://eperusteet.opintopolku.fi/eperusteet-service/api/dokumentit/8274670>

Vilka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi.

Terävä, H. 2021. Seksuaalikasvatus pitäisi aloittaa jo päiväkodissa, sanoo terapeutti, joka näkee puutteellisen seksuaalikasvatuksen tulokset vastaanotollaan. Yle Uutiset 29.7.2021. Luettu 30.9.2021. <https://yle.fi/uutiset/3-12035270>

Väkivallaton lapsuus – Toimeenpanosuunnitelma lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisystä 2020–2025. 2019. Sosiaali- ja terveysministeriö. PDF-dokumentti. Luettu 12.03.2022. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161899/STM_2019_27_J.pdf?sequence=4&isAllowed=y

WHO ja VASU. n.d. Väestöliitto. PDF-dokumentti. Luettu 23.1.2022. https://www.vaestoliitto.fi/uploads/2020/11/93ef8594-whojavasu_uusi.pdf.

LIITTEET

Liite 1. Haastattelurunko

Haastattelurunko:

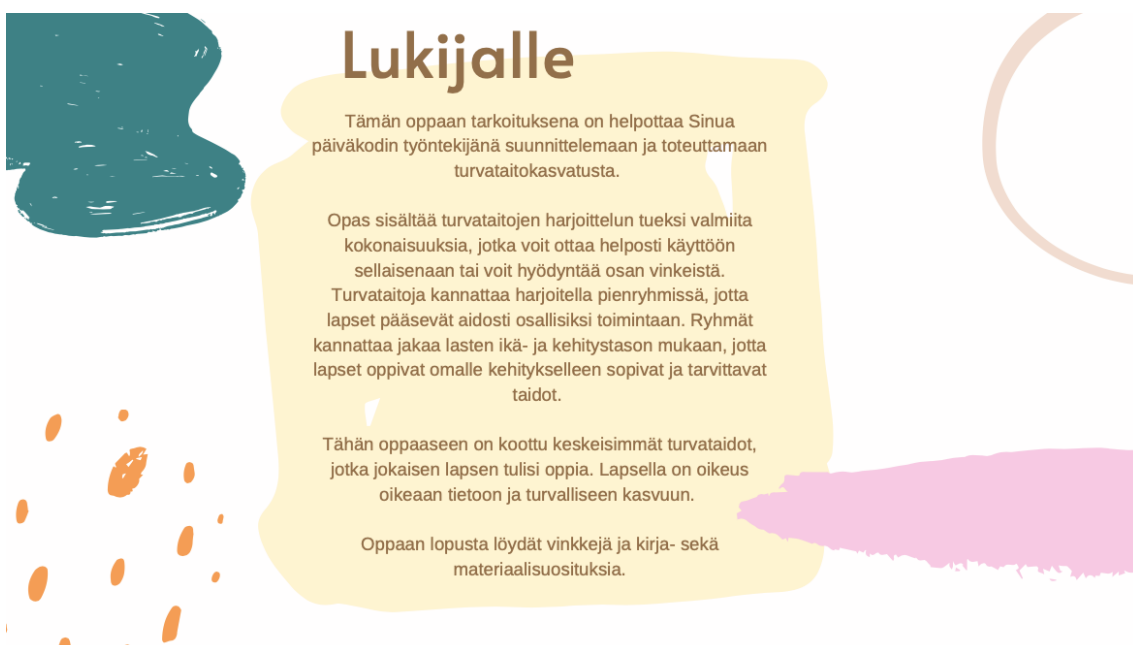
- 1) Mitä ajatuksia käsite kehotunnekasvatus tai lasten seksuaalikasvatus herättää sinussa?
- 2) Millaista koulutusta olet saanut seksuaalikasvatus tai lasten seksuaalisuudesta?
- 3) Miten lasten seksuaalisuus näkyy päiväkodin arkisissa tilanteissa?
- 4) Millaiseksi koet oman osaamisesi liittyen seksuaalikasvatukseen tällä hetkellä?

- 5) Kehotunnekasvatus on sisällytetty Tampereen vasuun; miten se näkyy työssäsi?
- 6) Miten seksuaalikasvatuksesta ja sen toteuttamisesta on keskusteltu päiväkodin työntekijöiden kesken?

- 7) Millaisia työkaluja kaipaisit seksuaalikasvatuksen suunnittelun ja toteuttamisen helpottamiseksi?
- 8) Onko seksuaalikasvatuksen tueksi käytössä valmiita materiaaleja? Jos on niin millaisia?
- 9) Ovatko materiaalit riittäviä ja tarpeeksi monipuolisia?
- 10) Millaisia vaikutuksia olisi, jos konkreettisia keinoja tai valmiita materiaaleja seksuaalikasvatuksen tueksi olisi enemmän?

- 11) Kumpi seksuaalikasvatuksen osa-alueista on sellainen, jonka toteuttamiseksi kaipaisit lisää konkreettisia keinoja? (Tunnetaidot, turvataidot)

Liite 2. Turvataidot tutuiksi -opas

Sisällys

- Turvataitokasvatus
- Turvataitolaulu
- Kehon osien nimeäminen
- Kosketuksen sääntö
- Uimapukusääntö
- Kolmen kohdan sääntö
- Vinkkejä päiväkodin työntekijöille
- Kirja- ja materiaalisuosituksia
- Lähteet

Turvataitokasvatus

Turvataitokasvatus on yksi keskeinen kehotunnekasvatuksen eli lasten seksuaalikasvatuksen osa-alue. Kehotunnekasvatus sisältää lapsentasoista tietoa kehosta, tunteista sekä oikeuksista. Kehotunnekasvatuksen tavoitteena on lapsen kokonaisvaltainen hyvinvointi.

Lapsen turvallisuus lisääntyy, kun hän osaa turvataidot. Näiden taitojen avulla lapsiin kohdistuvan hyväksikäytön, väkivallan ja kiusaamisen uhka tulee helpommin ilmi ja niitä voidaan ennaltaehkäistä. Lapsi oppii tunnistamaan, millainen kosketus tuntuu hyvältä ja mikä ei. Lapsi oppii myös mitä täytyy tehdä, jos joutuu epämiellyttävään tilanteeseen.

Turvataitokasvatuksen tavoitteena on lapsen itseluottamuksen, itsetuntemuksen ja itsearvostuksen vahvistaminen. Lapsi oppii nimeämään kehonosia ja tiedostamaan oman ja toisten kehon rajoja. Lapsi oppii turvataitokasvatuksen avulla itsemääräämisoikeudesta. Turvataitojen osaamisesta on hyötyä myös kaverisuhteissa.

Turvataitoja tulisi opettaa ihan kaikille jo päiväkodissa, jotta jokainen oppisi taitoja itsensä suojelemiseksi. Lapsi oppii turvataidot ainoastaan toiston kautta ja harjoittelemalla niitä yhdessä aikuisen kanssa. Turvataitokasvatusta on tärkeä tehdä yhteistyössä lasten perheiden kanssa.

Turvataitolaulu

Sävel: Tuiki tuiki tähtönen
Sanat: Johanna Myyryläinen

1. Ikioma keho on, arvokas ja verraton. Kaikelle on nimi tuttu.
Sepä onkin hauska juttu. Ikioma keho on, arvokas ja verraton.

2. Kosketukset, halaukset, niihin luvan tarvitset. Kysy lupa!
Varmista, ettei toista pelota. Kosketukset, halaukset, niihin luvan tarvitset.

3. Uimapuvun alle jää, oma alueesi tää. Ilman lupaa muut ei saa sinne sua koskettaa. Uimapuvun alle jää, oma alueesi tää.

4. Sano ei ja lähde pois. Mukavampi olla vois. Huolesi sä aikuiselle kerro heti, et oo pelle. Sano ei ja lähde pois. Mukavampi olla vois.

Vinkki: Harjoitelkaa lasten kanssa Turvataitolaulua. Voitte jokaisen kerran jälkeen opetella laulusta yhden säkeistön.

Linkki lauluun: <https://www.hyvakysymys.fi/podcast/turvataitolaulu-lapsille/>

I. Kehon osien nimeäminen

Tavoite: Lapset oppivat tunnistamaan oman kehonsa osat niiden oikeilla nimillä. Samalla lapset oppivat, että on olemassa erilaisia kehoja, jotka ovat kaikki yhtä arvokkaita.

Aloita näin

Laulakaa aluksi "pää, olkapää, peppu, polvet, varpaat" tai "jos sun lysti on" -leikkiä. Voit muuttaa laulunsaanoja käyttäen monipuolisesti eri kehonosia.

Toiminta

- Laita tytön ja pojan kuvat seinälle
- Jokainen lapsi saa nostaa pussista vuorollaan kehonosan nimen, jonka aikuinen lukee ääneen
- Lapsi saa näyttää kuvista, missä kehonosa sijaitsee
- Jos lapsi ei tiedä missä kehonosa sijaitsee, voidaan kysyä neuvoa muilta lapsilta tai aikuinen voi näyttää kuvasta lapsille, missä kehonosa on
- Keskusteluvinkkejä seuraavalla sivulla ➤

Lopetus

- Opetellaan turvataitolaulun ensimmäistä säkeistöä, laulakaa säkeistö pari kertaa yhdessä
- Lopuksi jokainen silittää ja halaa omaa kehoaan ja sanoo, "minun kehoni on minun ja hyvä juuri näin"

Tarvitset

- tulostetut & leikatut laput kehonosien nimistä
- pussin lapuille
- tulostetut kuvat kehoista

Muista opettaa kaikki kehonosat:

pää, silmät, korvat, suu, nenä, otsa, poski, leuka, kaula, niska, selkä, olkapää, käsivarsi, kyynänpää, kainalo, ranne, käsi, sormet, rinta, nännit, vatsa, napa, kyli, pimppi, pippeli, peppu, reisi, polvi, sääri, pohje, nilkka, jalka, kantapää, varpaat, jne.

Huom!

- Keskustele lasten kanssa siitä, kuinka jokaisen keho on arvokas ja kehoja on monenlaisia
- Älä arkaile nimetä sukuelimiä, lapsen on tärkeä oppia, että kaikista kehonosista saa puhua
- Älä puhu kehonosista "vessasanoina", ettei lapsi opi niiden olevan kiellettyjä sanoja

2. Kosketuksen sääntö

Tavoite: Opetellaan oman ja toisten kehojen rajoja. Lapsi oppii että kaikilla on oma tilansa ja oikeus määrätä siitä sekä että toisen koskemiseen tarvitsee aina luvan. Lapsi oppii, että kosketuksia on erilaisia ja jokainen saa sanoa tuntuuko kosketus hyvältä vai pahalta.

Aloita näin

Katsokaa yhdessä Pikku Kakkosen video "Tuntoaisti" <https://areena.yle.fi/1-50110928> tai pienempien kanssa voit käyttää esimerkiksi pehmolelua ja kertoa minkälaisesta kosketuksesta se on kertonut pitävänsä. Esim. "Nalle tykkää kun sitä halataan, mutta ei pidä siitä, kun sitä kutitetaan" "Vaikka itse pitäisit kutittamisesta, niin nallelta pitää kysyä lupa kutittamiseen ja uskoa nallea, jos se sanoo ei"

Toiminta

-Kerro lapsille, että vihreä väri tarkoittaa, että kosketus tuntuu sinusta kivalta ja saa hymyilemään. Vihreään kosketukseen annat luvan. Punainen väri taas kertoo, että kosketus tuntuu kurjalta ja se harmittaa. Tällä tavalla sinuun ei ole lupa koskea.

-Jaa kaikille yksi vihreä ja yksi punainen lappu

-Kerro lapsille erilaisia tilanteita, jossa lasta kosketetaan ja lapset saavat värien avulla näyttää, tuntuuko kosketus heistä hyvältä vai huonolta. Korosta lapsille, että jokaisella saa olla oma mielipide.

-Jätä esimerkkitalanteiden väliin aikaa keskustelulle, jolloin lapset saavat halutessaan kertoa miltä kosketus tuntuu. Esimerkkitalanteita ja keskusteluvinkkejä seuraavalla sivulla ➔

Lopetus

-Opetellaan Turvataitolaulun toista säkeistöä, laulakaa säkeistö pari kertaa yhdessä

-Lopuksi jokainen silittää ja halaa omaa kehoaan ja sanoo, "minun kehoni on minun ja hyvä juuri näin"

Tarvitset

- vihreää ja punaista kartonkia
- leikkaa valmiiksi kaikille yksi punainen ja yksi vihreä lappu

Esimerkkitilanteita, joita voit käyttää tehtävässä 2.

Miltä tuntuu jos:

- mummu haluaa sinua?
 - kaveri kutittaa sinua?
 - päiväkodin pihassa joku tönäisee sinua?
 - päiväkodissa aikuinen silittää päätäsi?
 - koira nuolee kättäsi?
 - äiti kaappaa sinut syliinsä?
 - lääkäri tutkii korvaasi?
- jne.

Huom!

- Tämä harjoitus kannattaa tehdä mahdollisimman pienissä ryhmissä, jotta aiheesta jää aikaa keskustella
- Keskustele lasten kanssa siitä, että mikään kosketus ei saa olla salaisuus.
- Kerro lapsille, että jokainen tykkää erilaisesta kosketuksesta ja vaikka itse pitäisit jostain, niin toiselta täytyy pyytää siihen aina lupa.
- Kerro, että lyhyt hipaisu tai silitys on kuitenkin yleensä sallittua ja mukavaa, jos sitä ei tee jatkuvasti toiselle
- Kerro lapsille, että aikuisella on tietyssä tilanteessa kuitenkin lupa koskea lasta, esimerkiksi lääkärin tutkiessa, kun olet kipeä. Joskus tutun aikuisen on koskettava lasta turvallisuuden takaamiseksi, jos lapsi on satuttamassa itseään toista. Nämä kosketukset eivät ole punaisen värin kosketuksia, vaikka ne eivät aina tuntuisikaan kivalta
- Värejä voi hyödyntää arjen keskusteluissa myöhemminkin, miltä halaaminen tai tönäisy tuntui? Vihreältä vai punaiselta?

3. Uimapukusääntö

Tavoite: Lapsi oppii kehonsa erityiset yksityiset alueet, eli ne alueet, jotka jäävät uimapuvun alle ja joihin kukaan ei saa koskea ilman lupaa.

Aloita näin

Katsokaa yhdessä Pikku Kakkosen video "Uimapukusääntö":
<https://areena.yle.fi/1-50110935>

Toiminta

- Piirrä/tulosta lapsille kuvat kehon ääriviivoista, isommat lapset voivat piirtää myös itse ääriviivat
- Jokainen saa itse piirtää/askarrella/ värittää hahmolle uimapuvun
- Keskustele lasten kanssa mitkä kehonosat jäävät uimapuvun alle (nännit, peppu, pippeli, pimppi) ja kuka/milloin niihin saa koskea
- Keskusteluvinkkejä seuraavalla sivulla ➤
- Voitte myös lukea Pipunan ikioma napa -kirjaa ja keskustella aiheesta sen pohjalta

Lopetus

- Opetellaan Turvataitolaulun kolmatta säkeistöä, laulakaa säkeistö pari kertaa yhdessä
- Lopuksi jokainen silittää ja haluaa omaa kehoaan ja sanoo, "minun kehoni on minun, koskea siihen ei saa, ellen lupaa jaa"

Tarvitset

- piirustus- tai askarteluvälineitä
- valmiiksi piirretty/tulostetut kuvat kehon ääriviivoista

Huom!

-Kerro lapsille, että kukaan lapsi ei saa katsoa tai tutkia uimapukualuetta, jos siihen ei ole sinulta lupaa.

-Kerro lapsille, että aikuiset ovat yleensä kilttejä, mutta joskus joku voi haluta myös tehdä sellaista, mitä aikuisen ei pitäisi. Aikuinen ei saa koskaan katsoa tai koskea lapsen uimapukualueelle, vaikka aikuinen ehdottaisi sitä. Ellei kyseessä ole tuttu aikuinen, joka auttaa lasta vessassa tai peseytyessä, tai esim. lääkäriässä. Lapsi ei myöskään saa koskea aikuisen uimapukualueelle, vaikka aikuinen niin pyytäisi.

-Lapsille voi kertoa, että itse saa koskea omia uimapukualueen alle jääviä kehonosia, mutta muistuta lapsille, että se ei ole sopivaa muiden seurassa. Ihan kun nenääkään ei kaiveta muiden seurassa.

4. Kolmen kohdan sääntö

Tavoite: Lapsi oppii tunnistamaan tilanteita, jotka ovat pelottavia, vaarallisia tai tuntuvat pahalta ja tietää miten toimia niissä. Näin lapsi oppii suojelemaan itseään. Lapsi oppii kolmen kohdan säännön: **sano EI, lähde pois ja kerro turvallisuudelle aikuiselle.**

Aloita näin

Aloita näin: Katsokaa yhdessä Pikku Kakkosen video "Kuuntelu, katselu ja tuntemukset":
<https://areena.yle.fi/1-50110931>

Toiminta

-Keskustele lasten kanssa turvallisista aikuisista. Kenelle aikuiselle voit kertoa salaisuuden, kysyä neuvoa ja kuka kuuntelee sinua? Jos sinua harmittaa tai olet iloinen, kenelle aikuiselle kerrot ensimmäisenä?

-Leikkikää laiva on lastattu -leikkiä. Istutaan piirissä. Pallo vieritetään vuorollaan jokaiselle lapselle ja omalla vuorollaan jokainen kertoo itselleen turvallisen aikuisen.

-Seuraavaksi jokainen saa piirtää itselleen turvallisen/turvallisia aikuisia. Aikuinen tai lapsi itse voi kirjoittaa piirustukseen, ketä omat turvalliset aikuiset ovat.

-Kerratkaa videolla nähty kolmen kohdan sääntö tulostettujen kuvien avulla

-Laittakaa kuvat yhdessä sopivalle paikalle seinälle muistuttamaan säännöistä ja näin kolmen kohdan sääntöä voidaan kerrata helposti aina tarpeen tullen

-Lasten turvallisista aikuisista piirretyt kuvat voidaan laittaa seinälle ohjeiden viereen

-Keskusteluvinkkejä seuraavalla sivulla

Lopetus

-Opetellaan Turvataitolaulun neljättä säkeistöä, laulakaa säkeistö pari kertaa yhdessä

-Jokainen siilittää ja halaa omaa kehoaan ja sanoo, "minun kehoni on minun ja saan sanoa EI!"

Tarvitset

- Kolmen kohdan sääntö - tulostettavat kuvat
- Paperia ja kyniä
- Pallo

Huom!

- Kerro lapselle, että jos joku on tuntunut pahalta aikaisemmin, saa siitä kertoa turvallisele aikuiselle koska vaan, vaikka tilanteesta olisi jo aikaa
- Korosta, että ikävältä tuntunut kosketus ei ole ikinä lapsen syy, vaan aikuisen vastuulla ja vaikka joku sanoisi, että "älä kerro tästä kellekään", niin lapsella on aina oikeus kertoa tapahtuneesta turvallisele aikuiselle
- Kerro, että vaikka lapsi ei olisi pystynyt sanomaan tilanteessa "ei", on vastuu silti aikuisella

Kun opetat lapsille turvataitoja, muista olla rauhallinen. Älä pelottele lasta. Korosta lapsille, että päiväkotii on turvallinen paikka ja he saavat aina tulla juttelemaan, jos joku jäi mietityttämään.

Turvataitokasvatuksen yhteydessä lapselle saattaa herätä kysymyksiä ja kerrottavaa, joten muista olla saatavilla.

Vinkkejä

Esimerkki:

"Mitä tehdä, jos lapsi esittelee pippeliään muille lapsille?"

Voit sano lapselle:

"Olet varmasti ylpeä pippelistäsi ja haluat siksi näyttää sitä muillekin, mutta oletko kysynyt muilta haluavatko he nähdä sen? Pippeli on sinun uimapukualueellasi ja yksityinen juttu. Sitä ei ole tapana esitellä muille, jos muut eivät niin halua."

Tärkeää on, että lasta ei toruta eikä aiheuteta hänelle häpeää. Aikuisen suhtautumisella on suuri vaikutus siihen, kuinka lapset kokevat oman kehonsa. Sen ei pitäisi olla häpeällistä, vaan omasta kehostaan saa ja pitää olla ylpeä.

Lapset ihmettelevät ja kyselevät paljon kysymyksiä. Muista vastata lapsen kysymyksiin aina oikealla tiedolla, lapsella on siihen oikeus. Pysähdy lapsen kysymyksen äärelle ja vastaa siihen ihmetyksen hetkellä. Voit myös kiittää lasta kysymyksestä. Puhu lapsen ikätasoon sopivalla tavalla ja käytä sellaisia sanoja, joita lapsi ymmärtää. Lyhyt ja yksinkertainen vastaus riittää usein lapselle ja lapsi kysyy halutessaan lisäkysymyksiä.

Muista opettaa lapsille myös tunnetaidot! Tunnetaidotkin turvaavat lasta ja liittyvät aina osaksi turvataitoja. Tunnetaitojen avulla lapsi oppii tunteiden tunnistamista, ilmaisemista ja niiden kanssa elämistä. Tunnetaitojen avulla lapsi tunnistaa esimerkiksi, että millainen kosketus tuntuu hyvältä ja mikä ei. Lapsi tarvitsee aikuisen tukea näiden taitojen opetteluun.

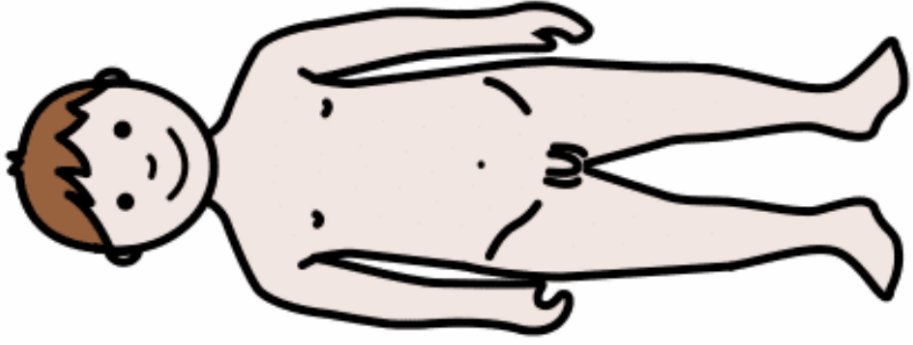
Huomioi perheet

Ennen kun aloitat turvataitokasvatuksen, huoltajille on hyvä tehdä vaikkapa lyhyt tiedote, missä kerrotaan mistä turvataitokasvatuksessa on kyse.

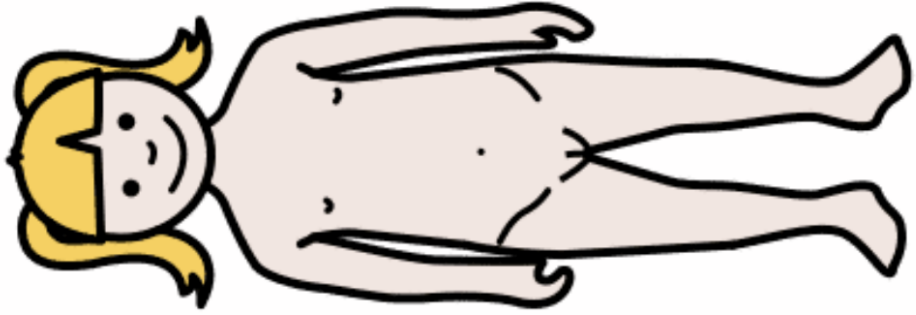

Turvataidot voivat olla lasten huoltajille uusi asia. Lapset jatkavat päiväkodissa opittujen asioiden pohtimista usein kotona. On tärkeää, että perheet tietävät, millaisia asioita päiväkodissa opetellaan, jotta turvataitokasvatusta voidaan jatkaa luontevasti myös kotona.

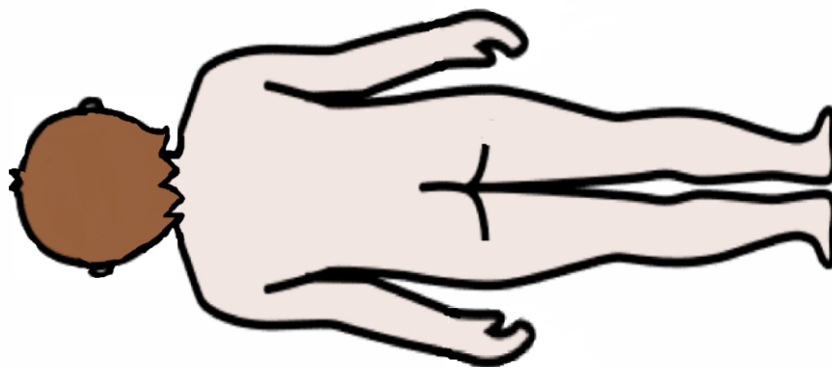
**SEURAAVILTA SIVUILTA
VOIT TULOSTAA
VALMIIT MATERIAALIT
TEHTÄVIIN 1 & 4**

Kuva: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Sergio Palao / ARASAAC

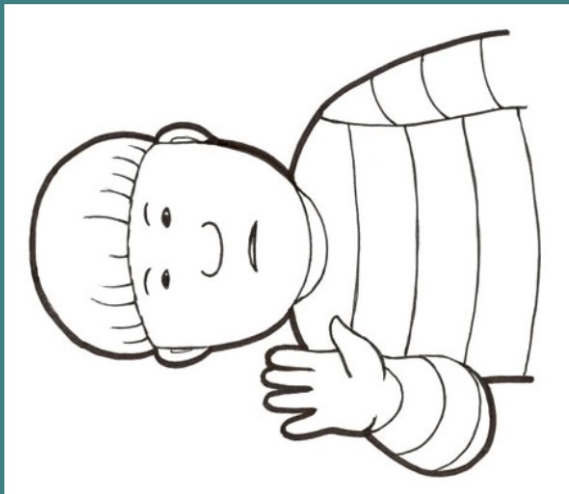

Kuva: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Sergio Palao / ARASAAC

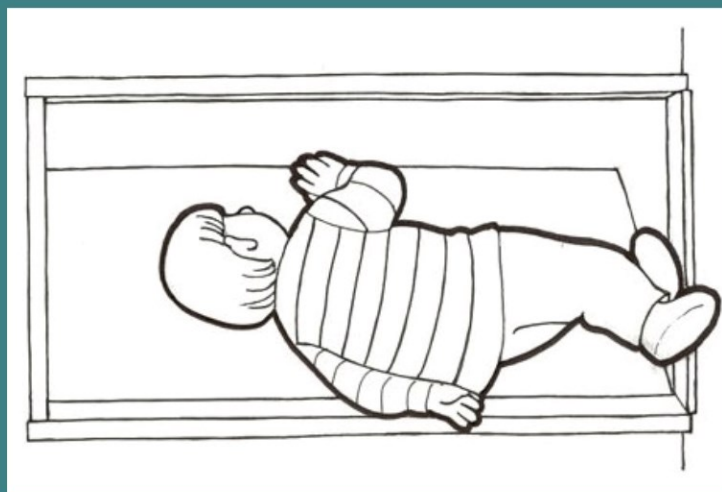
Kuva: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Sergio Palao / ARASAAC
muokattu versio alkuperäisestä

pää	silmät	korva	suu	nenä	otsa
poski	leuka	kaula	niska	selkä	olkapää
käsivarsi	kyynärpää	kainalo	varpaat	ranne	käsi
sormet	rinta	nännit	vatsa	napa	kylki
pimppi	pippeli	peppu	reisi	polvi	sääri
pohje	nilkka	jalka	kantapää		

EI!

Kuva: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Elina Vanninen

LÄHDE POIS

Kuva: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Elina Vanninen

**KERRO TURVALLISELLE
AIKUISELLE**

Kuva: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Elina Varminen

Materiaalilista

Kirjoja lapsille:

Kallio, M., Ruuhilahti, S. (2014): Onnikujan kaverukset ja suuri prööt.
 Kallio, M., Ruuhilahti, S. (2014): Onnikujan kaverukset ja uusi poika.
 Cacciatore, R. & Ingman-Friberg, S. (2019): Pipunan ikioma napa
 Juusola, M. (2018): Kuinka minusta tuli rohkea.
 Havukainen, A. & Toivonen, S. (2012): Veera lääkärissä.
 Hoffman, M. (2016) Meidän ja muiden kehot.
 Braun, G. (2001): Suuri ei ja pieni ei
 Winters, P. & Leimu, I (2011): Minä päästä varpaisiin
 Abedi, I. & Savolainen, M. (2005): Enni Possunen sanoo en!

Kirjoja työntekijöille:

Lajunen, K., Andell, M., Ylenius-Lehtonen, M. & Ojanen, S. (2019). Tunne- ja turvataitoja lapsille: Tunne- ja turvataitokasvatuksen oppimateriaali. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos
 Lajunen, K., Andell, M., Jalava, L., Kemppainen, K., Pakkanen, M. & Ylenius-Lehtonen, M. (2012). Turvataitoja lapsille: Turvataitokasvatuksen oppimateriaali. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos
 Kihlström, M. (2020) Oikeilla nimillä.
 Ingman-Friberg, S. & Cacciatore, R. 2016: Keho on leikki. Avain luonnolliseen seksuaalikasvatukseen alle kouluikässä.

Lisää materiaaleja:

Harjoituksia lasten kehotunnekasvatukseen:

<https://www.vaestoliitto.fi/uploads/2020/11/b2b6d365-stea-harjoitukset-valmis.pdf>

Tutkimusmatka upeaan kehoon:

<https://www.hyvakysymys.fi/artikkeli/tutkimusmatka-upeaan-kehoon/>

Uteliaana seksuaalisuudesta -tietovihko:

https://www.vaestoliitto.fi/uploads/2020/11/cefd808-vl_tietovihko_verkko_pieni31012019.pdf

Turvalliset aikuiset juliste:

https://mieli.fi/wp-content/uploads/2021/06/turvalliset_aikuiset_tyovaline_varhaiskasvatukseen.pdf

Turvataito -juliste:

https://www.vaestoliitto.fi/uploads/2020/11/987d8053-a3_turvataitojuliste_selkosuomi_2020.pdf

Tue lapsen seksuaalista kehitystä, 2-3v. -juliste:

<https://www.vaestoliitto.fi/uploads/2020/11/a583d68f-haitari-suomi-2-3v-netti.pdf>

Tue lapsen seksuaalista kehitystä, 4-5v. -juliste:

<https://www.vaestoliitto.fi/uploads/2020/11/7a85131f-haitari-suomi-4-5v.pdf>

Tue lapsen kehitystä -juliste:

<https://www.vaestoliitto.fi/uploads/2020/11/5d3763c4-tuelapsenkehitysta-a3-pdf-2020.pdf>

Ammattilaisen starttipaketti:

<https://www.vaestoliitto.fi/uploads/2021/03/0951ca4f-ammattilaisten-starttipaketti-.pdf>

Ohjaajan opas:

<https://www.vaestoliitto.fi/uploads/2021/03/6887e01b-pok-opas-netti-uusin.pdf>

Lähteet

https://www.ouka.fi/documents/23152206/26913058/Turvallinen-Oulu_Esiopetus_A4_sahkoinen_29092021-1.pdf/1816ab27-a759-47ef-b0c8-2f7962ddb131

<https://yle.fi/aihe/artikkeli/2019/06/05/pikku-kakkosessa-annetaan-kaikille-kehon-osille-nimi-ja-opetellaan>

<https://www.hyvakysymys.fi/podcast/turvataitolaulu-lapsille/>

<https://www.vaestoliitto.fi/uploads/2021/09/99c2c52c-kehoitsetunnon-harjoitukset.pdf>

<https://www.vaestoliitto.fi/uploads/2020/11/b2b6d365-stea-harjoitukset-valmis.pdf>

Lajunen, K., Andell, M., Ylenius-Lehtonen, M. & Ojanen, S. (2019). Tunne- ja turvataitoja lapsille: Tunne- ja turvataitokasvatuksen oppimateriaali. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Lajunen, K., Andell, M., Jalava, L., Kemppainen, K., Pakkanen, M. & Ylenius-Lehtonen, M. (2012). Turvataitoja lapsille: Turvataitokasvatuksen oppimateriaali. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Oppaan kuvat: <https://kuvapankki.papunet.net/>